

Jaarboekje van het Oudheidkundig Genootschap "Niftarlake" 1918

<https://hdl.handle.net/1874/9531>

Gepp
21.2 - 1976.

JAARBOEKJE
VAN HET
OUDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP
„NIFTARLAKE”
1918.

ELECTR. DRUKKERIJ H. J. SMITS — UTRECHT
voorheen L. MASSELINK

1200006

L. S.

Het bestuur heeft de eer te berichten, dat het jaarboekje van het genootschap gereedgekomen is.

Het bevat de naamlijst der leden, het jaarverslag, benevens geschiedkundige bijdragen van verschillende medewerkers.

Aan onzen Beschermer, de leden, donateurs en medewerkers, benevens aan hen, die het genootschap aan zich verplicht hebben, wordt van dit jaarboekje een ex. hierbij toegezonden.

Aan begunstigers zal een ex. franco worden toegezonden, indien zij aan onzen Penningmeester, den heer D. de Zwart Jr. te Abcoude, een gulden per postwissel toezenden.

Voor particulieren zijn enkele exemplaren beschikbaar tegen inzending van f 2.—.

Mochten er leden zijn, die nog een ex. wenschen te ontvangen, dan kunnen zij dat. zoolang de voorraad strekt, bekomen tegen inzending van f 1.—.

Namens het Bestuur,

J. W. VERBURGT, Voorzitter.

J. G. Th. GREVENSTUK, Secetaris.

BESCHERMHEER.

Mr. Dr. F. A. C. GRAAF VAN LYNDEN VAN SANDENBURG,
Commissaris der Koningin te Utrecht.

BESTUUR.

Ds. J. W. VERBURGT, Nigtevecht, *Voorzitter*.
J. G. TH. GREVENSTUK, Baambrugge, *Secretaris*.
D. DE ZWART JR., Abcoude, *Penningmeester*.
Dr. D. A. W. H. SLOET, Abcoude, *Bibliothecaris*.
J. D. BASTERT, Breukelen.
W. H. KOOMANS, Abcoude.

} Dageel. Bestuur.

Verder te:

Ankeveen: Mevr. H. W. J. SCHAAP—VAN DER PEK.
Breukelen: V. L. Baron VAN BOETZELAER.
M. ONNES VAN NYENRODE.
Loenen: W. ADÈR.
N. BASTERT.
Loenersloot: Dr. M. VAN HAAFTEN.
Loosdrecht: Jhr. C. H. C. A. VAN SYPESTEYN.
Maarssen: Dr. A. M. HARTOG.
Mr. W. H. KÖHLER.
Maarsseveen: WILLEM VAN LEUSDEN.
Mr. W. B. WESTERMANN.
Nieuwersluis: Mr. H. J. DOUDE VAN TROOSTWIJK.
Utrecht: E. G. WENTINK.
Vleuten: KEES VALKENSTEIN.
Vreeland: Dr. J. A. PORTENGEN.
L. SCHIETHART.
Zuilen: F. C. C. Baron VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN.

LEDEN.

Abcoude :

Ds. H. J. Baarslag.
 Jhr. P. P. de Beaufort.
 Joh. Gebhard.
 J. van Hulsen.
 J. M. C. van Kempen.
 W. H. Koomans.
 Th. Moinat.
 Jos. Niemer.
 W. F. Pape.
 Joh. Rentinck.
 J. F. G. Rincker.
 Mevr. Roos Vlasman-Lingeman.
 Pastoor Dr. D. A. W. H. Sloet.
 J. Trouw.
 Luit. J. Th. H. van Weeren.
 F. D. Wattjes.
 D. de Zwart Jr.

Amersfoort :

Kapelaan W. Boerma.
 Rector F. B. F. Stroetman.

Amsterdam :

F. J. Bergendahl.
 Prof. Mr. J. A. van Hamel.
 P. Jansen Hzn.
 Mr. J. Kappelijne van de Coppello.
 H. L. Klein.
 Aug. Niemer.
 Th. J. Verrijn Stuart.

Ankeveen :

P. J. Eijma.
 E. R. D. Schaap.
 Mevr. H. W. J. Schaap—van
 der Pek.

Apeldoorn :

Kapelaan H. J. Hageman.

Baambrugge.

Mej. D. van Doorn.
 J. G. Th. Grevenstuk.
 C. P. de Groot.

H. F. Jonkhart.
 A. Schoenmaker.

Breukelen :

J. D. Bastert.
 D. J. M. Bianchi.
 V. L. Baron van Boetzelaer.
 H. G. de Bruijn.
 A. H. Colenbrander.
 Pastoor J. A. W. Harbers.
 C. G. Hoekstra.
 Mr. M. P. Th. à Th. van der
 Hoop van Slochteren.
 C. de Joncheere.
 J. S. Kniphorst.
 C. W. Matthes.
 Hans Matthes.
 J. A. Matthes.
 M. Onnes van Nyenrode.
 Deken P. W. A. Pieck.
 Kapelaan W. M. A. van Rijn.
 E. P. W. van Schaick.
 Mr. W. F. E. Spiering.
 B. G. P. Verbiest.
 Mej. J. M. E. Willink van Collen.
 Mej. M. E. Willink van Collen.

Bussum :

Joh. Osieck.
 Mevr. J. M. Osieck—de Haan.

Didam :

Kapelaan L. J. van der Heijden.

's-Graveland :

Mr. D. J. A. Baron van Harinxma
 thoe Slooten.
 John van Lennep.

's-Gravenhage :

Bureau der Rijkscommissie voor
 de Monumenten.

Groningen :

Kapelaan F. J. Schoemaker.
 Drs. G. A. B. Fijnvandraat.

Harlingen :

Pastoor J. H. G. Jansen.

Hilversum :

Dr. L. Alma.
C. J. Doude van Troostwijk.
L. G. Kardoes.
J. C. Keg.
Luit.-Kol. E. Luden.
J. Lugt.
P. A. Pijnappel.

Kockengen :

Pastoor J. Heerschop.

Koog aan de Zaan :

C. Maarschalk.

Kortenhoef :

Ds. J. van Bruggen.
J. Warmolts.

Krommenie :

P. van Walbeek.

Laren :

Mevr. W. M. Terpstra—Reerink.

Loenen :

W. Adèr.
N. Bastert.
Mr. E. van Beusekom Jr.
G. Fikkert.
C. Hengeveld.
H. Hissink.
L. L. Posthuma.
J. H. C. van Reenen Jr.
N. W. Baron van Till.
E. A. H. A. van de Velde.
Mr. A. M. de Vries.

Loenersloot :

Pastoor B. J. Brouwer.
Dr. M. van Haafden.
Mevr. de Wed. G. A. A.
Middelberg.

Loosdrecht :

C. J. Hacke van Mijnden.
H. J. van 't Lindenhout.
Jhr. Q. J. van Swinderen.
Jhr. C. H. C. A. van Sypesteyn.
W. Voogsgeerd.

Maarssen :

Pastoor Dr. Alph. Ariëns.
D. P. Becker.
P. Broeksmit.
S. I. Cambier van Nooten.
R. H. Driessen.
F. J. de Freytag.
A. M. Hartog.
Kapelaan A. van Hofslot.
S. P. ten Holt.
E. A. le Jolle.
Mr. W. H. Köhler.
Ds. J. Krüger.
Dr. A. R. van Linge.
J. M. de Muinck Keizer.
D. A. van Nieuwenhuizen.
A. T. Plomp.
Dr. F. Roels.
Ds. M. J. Sanders.
J. B. Scheuer.
Kapelaan J. J. Swildens.
C. W. E. van Voorst van Beest.
C. E. Wolff.

Maarsseveen :

J. P. de Keizer.
Willem van Leusden.
Frans Smithuysen.
H. Schoenmaker Ezn.
H. Schoenmaker Szn.
Th. I. G. M. Wagener.
Mr. W. B. Westermann.
Mr. S. R. Wolters.

Mijdrecht :

L. A. van der Meulen.

Nederhorst-den-Berg :

Mej. J. W. H. Spruit.

Nieuwersluis :

Mevr. de Wed. C. W. G. Cruys.
Mr. H. J. Doude van Troostwijk.
Mr. U. H. van Notten.
Ph. W. Osieck.

Nigtevecht :

G. Th. C. Callenfels.
Luit. H. B. Dorgelo.
Th. E. B. Honders.
M. H. Laddé.
J. L. Thielking.
Ds. J. W. Verburgt.

Putten o. d. Veluwe :

P. H. Groenevelt.

Rhenen :

J. Houtman.

Rotterdam :

Bibliotheek der gemeente Rotterdam.
Dr. F. A. Schalijs.

Utrecht :

J. B. P. Biegelaar.
Dr. C. Broeksmit.
G. Bruna.
Mr. J. Hooft Graafland.
Jhr. J. Lampsins van den Velden.
Jan van der Lip.
Jhr. L. Quarles van Ufford.
J. Roozenschoon.

P. J. G. Verburgt.
E. G. Wentink.

Vleuten :

Kees Valkenstein.

Vreeland :

Ds. H. Th. Barbas.
C. Blatt.
W. H. M. Brouwer Ancher.
G. H. Hooft van Vreeland.
J. A. Lantsheer.
C. A. Lion Cachet.
Dr. J. A. Portengen.
L. Schiethart.

De Vuursche :

E. Tegelberg.

Waardenburg :

Ds. H. H. Kolkmeijer.

Wageningen :

Dr. F. C. Wieder.

Weesp :

W. A. van Dockum.

Zuilen :

F. L. S. F. Baron van Tuyll van Serooskerken van Zuylen.
F. C. C. Baron van Tuyll van Serooskerken.

DONATEURS.*Hilversum :*

„De Gooi- en Eemlander”.

Vreeland :

Mr. R. H. Erdmann.

BEGUNSTIGERS.*Abcoude :*

G. Moen.
 Mevr. H. C. van Weeren-Moinat.
 D. van Teeseling.
 J. Wassink.
 Mej. J. Wattjes.

Baambrugge :

G. Feringa.
 J. van Heerden.
 W. C. Smuling.

Breukelen ;

J. A. Beerens.
 S. Breuninghoff.
 A. Griffioen.
 G. C. Hoekstra.
 J. H. M. Janse.
 E. B. van Julsingha.

Ph. J. Schippers.
 Ds. C. J. H. Verweijs.

Bussum :

Jan de Grijs.

Kortenhoef :

H. Grotendorst.
 J. Hendriks.
 J. N. Hiensch.
 H. Koops.

Loenen :

Ds. P. C. Ijsseling.

Mijdrecht :

M. Fernhout.

Vreeland :

Mej. Dr. A. J. Portengen.

In Memoriam.

G. van Arkel, overleden te Abcoude 11 Juli 1918, Lid van het Dagelijksch Bestuur van „Niftarlake”, Mede-bewerker van de „Noord-Hollandsche Oudheden”, Architect van verscheidene bekende gebouwen.

A. van Paddenburg, Vreeland.

P. B. J. Krusemau, Loenen.

JAARVERSLAG.

Toen ons genootschap zijn eerste lustrum kon herdenken en voortdurend in bloei toenam, meende het bestuur aan de algemeene vergadering te mogen voorstellen om den Heer Commissaris der Koningin in de Provincie Utrecht uit te noodigen als beschermheer van ons genootschap te willen optreden. Dit voorstel werd met instemming ontvangen en tot groote voldoening van het bestuur verklaarde de Heer Mr. Dr. F. A. C. Graaf van Lynden van Sandenburg zich bereid het beschermheerschap te aanvaarden.

Door het overlijden van den Heer Mr. E. van Beusekom te Loenen en het vertrek van Dr. F. C. Wieder, van Vreeland naar Wageningen, waren 2 plaatsen in het bestuur opengevallen. Hierin werd voorzien door de benoeming van de Heeren W. Adèr te Loenen en L. Schiethart, burgemeester van Vreeland. Als bestuurslid voor Zuilen werd benoemd de Heer F. C. C. Baron van Tuyll van Serooskerken, burgemeester van Zuilen. Al deze heeren hebben hunne benoeming aangenomen.

Op 2 Augustus had de, vroeger wegens de mobilisatie uitgestelde, excursie plaats naar het kasteel Zuylen. Vele leden met hunne dames hadden zich opgemaakt om aan de vriendelijke uitnoodiging van Baron en Baronesse van Tuyll van Serooskerken van Zuylen gevolg te geven. Meer dan 100 deelnemers hadden zich aangemeld, waarvan echter enkelen zich door den regen hebben laten afschrikken.

Het was aan de ijverige bemoeiingen van de excursie-commissie gelukt om te Utrecht een boot te charteren, die de deelnemers aan den tocht op verschillende plaatsen aan de Vecht zou opnemen en naar Zuilen brengen, om ze na afloop weder stroomafwaarts te voeren. Ons bestuurslid Bastert vertrok reeds om 4 uur 's morgens met de boot naar Weesp, om daar de eerste en verder aan de volgende aanlegplaatsen de overige deelnemers te ontvangen,

Ook ditmaal viel de regen bij stroomen, terwijl de zeewaardigheid en de navigatie aan de bestuursleden soms een zucht ontlokten. Al moest soms een schuit, een schutting of hekje het hier of daar ontgelden, toch liep alles gelukkig af en de deelnemers namen alles nogal gemoedelijk op, zoodat, trots regen en avariëttjes, aan boord een opgewekte stemming bleef heerschen.

Te Zuilen aangekomen, begaf men zich aanstonds naar het kasteel, waar de gastheer en de gastvrouw reeds op het slotplein aanwezig waren om de bezoekers te ontvangen. Dadelijk nam onze voorzitter het woord, om in een korte toespraak Baron en Baronesse van Tuyll dank te zeggen voor hunne welwillendheid om den leden van „Niftarlake” te vergunnen hun oud en eerwaardig kasteel te bezichtigen, waarna aan Mevr. van Tuyll door de jongedames Dr. Alberta Portengen en Wilh. Grevenstuk een reusachtige mand met kostelijke bloemen werd aangeboden. Bij dit bloemstuk behoorde een oorkonde, op perkament geteekend door Gebr. Grevenstuk, luidende als volgt:

„Gelyck de oude inwoonderen van de gouw Niftarlake eertyts de gastvryheyt in hooghe eere plaghten te houden ende den vreemdelingh binnen hunne poirtten mit groter naersticheyt in alles behulpsaem waeren, also hebben d'Edele Heer ende de Vrouwe vant Slot Zuylen deese schoone usantien voortgeset ende de leeden vant Outheytkundigh Genootschap „Niftarlake” seer treffelyck ontfanghen ende in hun out-adellyck slot alle merckweerdighe dinghen getoont ende verclaert.

Ende gelyck oock outtyts onse voorsaeten de Gastvrouw mit grote reverentie plaghten t'eeren, so ist dat wy, niet en weetende op wat maniere wy onse danckbaerheyt beeter ende weerdigher konden toonen, aan d'Edele Burchtvrouwe J. W. Baronesse van Tuyll van Serooskerken van Zuylen, synde eene doghter uyt 't vermaerde grafelycke geslaght Schimmelpenninck, versoght hebben deese tuyl bloemen goetgunstigh te willen aenveerden.

Actum tot Zuylen opten dach van onse excursie, synde den tweeden van Oogstmaent A. D. MCMXVII.”

De gastheer, die voor deze hulde aan zijne gade dank bracht, sprak nog een kort woord van welkom en hoopte, dat de bezoekers niet in hun verwachtingen teleurgesteld zouden worden.

Nadat alle aanwezigen op het slotplein gekiekt en daarna in 4 groepen verdeeld waren, begon de bezichtiging van het slot,

de parken en de slotpoort en werden in de salons van Mevr. v. Tuyll ververschingen aangeboden.

Het gaat niet aan om alles wat er te zien was in dit verslag te beschrijven. De kostbare collectie meubelen, schilderijen en antiquiteiten zouden een catalogus kunnen vullen. De deelnemers waren hoogst voldaan, al zal menigeen gewenscht hebben alles wat nauwkeuriger dan bij een vluchtig bezoek mogelijk was, te kunnen bezichtigen.

De vriendelijke, minzame ontvangst door de gastvrouw vond algemeene waardeering, en het werd op hoogen prijs gesteld, dat de onvermoeide gastheer telkens weer met eene andere groep bezoekers zijne uitgestrekte woning doortrok en steeds weer even opgewekt zijne verklaringen ten beste gaf.

Onze voorzitter gaf dan ook uiting aan onze erkentelijkheid, toen hij na afloop hartelijken dank betuigde aan Baron en Baronnes van Tuyll voor de groote moeite, die zij zich voor „Niftarlake” hadden willen getroosten.

Toen het bezoek aan het kasteel was afgelopen, begon het weer harder te regenen, zoodat van een boottocht op de Vecht en van een wandeling door Zuilen, „Zuyleveld” en „Groenhoven” moest worden afgezien.

De meesten gaven er de voorkeur aan om zoo spoedig mogelijk huiswaarts te keeren.

Met het oog op ons eerste lustrum had de commissie voor het jaarboekje het voornemen om het boekje ditmaal een eenigszins feestelijk aanzien te geven, maar toen het op het drukken van de bijdragen en het illustreeren daarvan aankwam, bleek het, dat de uitgaven, door de reusachtige prijsverhooving, de raming verre zouden overtreffen. Onmiddellijk toog onze voorzitter aan het werk en had de voldoening, dat hij 7 bijdragen ontving tot een gezamenlijk bedrag van f315.—, zoodat de uitgave zonder stoornis kon worden doorgezet.

De verschijning van het jaarboekje werd weder met instemming begroet en gunstig beoordeeld, waardoor vele belangstellenden tot ons genootschap toetraden.

Op 4 April 1918 hield Dr. N. B. Tenhaeff, Leeraar aan het Lyceum in den Haag, in de „Harmonie” te Maarssen eene lezing over het Stichtsche Platteland in oorlogstijd (1481—1483). Deze keurige voordracht, die van veel studie en meesterschap over de stof getuigde, werd door de aanwezigen met groote belang-

stelling gevolgd. Dr. Tenhaeff had de welwillendheid deze lezing voor het jaarboekje af te staan en heeft dus ons genootschap dubbel aan zich verplicht.

Meerdere lezingen achtte het bestuur met het oog op de tegenwoordig gebrekkige communicatie niet geraden.

Waar de sprekers zich dikwijls ontzaglijk veel moeite en studie getroosten zou een klein gehoor allicht teleurstelling verwekken en geen aanmoediging zijn om nogmaals voor ons genootschap op te treden.

Bijna 200 personen zijn thans lid, donateur of begunstiger van ons genootschap. Onder onze leden vindt men de meest vooraanstaande personen uit de Vechtstreek, zoodat hierdoor een vaste kern gevormd is, die voor den bloei van ons genootschap nog eene schitterende toekomst belooft.

De Secretaris van „Niftarlake”

J. G. Th. GREVENSTUK.

Uitgebracht op de
Algemeene Vergadering
te Breukelen op
20 Juni 1918.

Bibliotheek.

Door Douairière Backer-Röell te Breukelen werden voor onze boekverzameling afgestaan de navolgende geschenken, alle van de hand van wijlen haar echtgenoot Jhr. J. A. F. Backer, Burgemeester van Vreeland en Nigtevecht:

1. Vredelant in vroegere tijden.
2. Vreeland in de eerste jaren na de invoering van de Gemeentewet.
3. Iets over het onderwijs te Vreeland in vroegere tijden.
4. Het orgel in de Hervormde Kerk te Loenen.
5. Iets over het Bestuur van Loenen.
6. De toren van Loenen.
7. De Loenderveensche Plas.
8. Het slot Vredelant.
9. De Paardenmarkt te Loenen.

Staat van Ontvangsten en Uitgaven over het zesde Genootschapsjaar 1917,

Ontvangsten.			Uitgaven.	
Batig saldo vorig jaar		f 33 91	Lezing Abcoude	f 64 30
Contributie:			" Breukelen	" 40 38
5 Donateurs	f 40 —		Jaarboekje 1917	" 552 185
151 Leden	" 377 50		Excursie Zuilen	" 240 79 ⁵
25 Begunstigers	" 25 —		Diversen	" 34 72 ⁵
Opbrengst verkocht jaarboekjes		" 442 50	Batig saldo in kas	" 38 77 ⁵
Extra Giften		" 11 75		
Excursie:		" 315 —		
Bijdrage 84 deelnemers		" 168 —		
		f 971 16		f 971 16

31 December 1917.

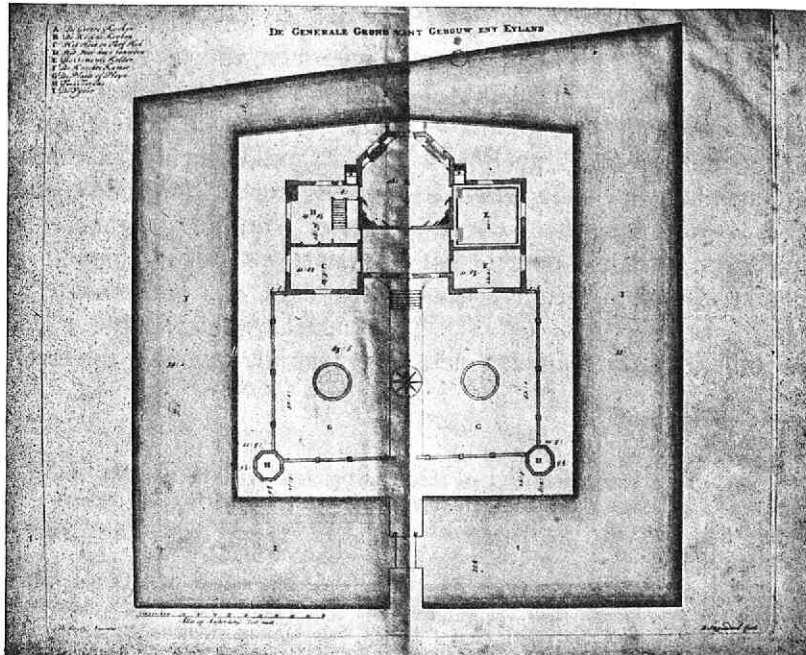
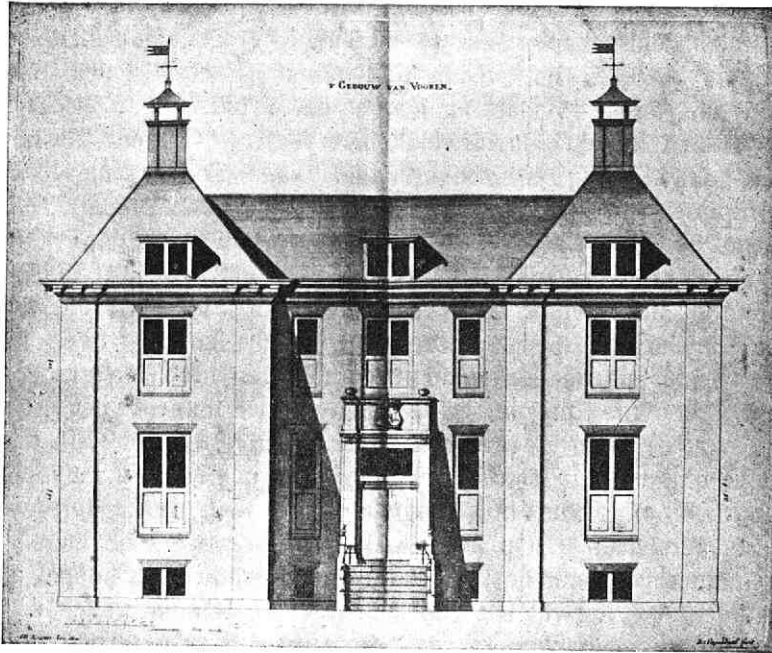
D. DE ZWART Jr.,
Penningmeester.

HET HUIS TE NIGTEVECHT.

In den topographischen atlas der provincie Utrecht, die in het Utrechtsche rijksarchief berust, bevindt zich een zeldzaam prentwerk van den bekenden graveur Bastiaan Stopendaal, dat eene serie afbeeldingen bevat van het huis te Nigtevecht, dat indertijd de aandacht trok. Het is een prentwerk, zooals stichters van fraaie bouwwerken in de 17e en 18e eeuwen gaarne lieten samenstellen en aan hunne vrienden ten geschenke gaven; daar het stuk weinig bekend en het huis zelf verdwenen is, meen ik goed te doen, de beide belangrijkste platen hier af te beelden. Te liever doe ik dit, omdat het mij de gelegenheid biedt, om de heugenis van een vergeten Amsterdamschen kunstenaar in herinnering te brengen.

Het eerste blad van het prentwerk (dat geen titel heeft) verhaalt het volgende: „Dit huys is den eersten steen van geleyt den 8 April 1687, en onder dakgebracht den 21 Augusti 1687, en in die tijdt om de regen niet eens hoeven uyt te scheyden, en is in 't jaar 1688 de naam gegeven van het huys te Nigtevegt. Dit eylandt, daar dit gebou op staat, met het bijhebbende landt leyt tusschen Overmeer en Vreelandt; de Vegt die loopt daar rontom, soodat daar niemant kan opkomen te voet of te paart, als over een houte ophalende brugh, die de heeren van Uytrecht moeten onderhouden. De plaats leyt heel playsant, daar rontom een laan van eyken, nooten en ipenbomen is; diergelijcke weet ik niet in tien uren in 't ronde aan te wijsen. Dit eylandt is gekoft door de heer ontfanger Pieter Reael in den jare 1633; had doen de naam van de Nes, is betaalt altemaal met goude ducaten, en is doen de naam gegeven door den heer kooper het Realen-eylandt”.

De stichting van het fraaie huis wordt ons in dit relaas nauwkeurig verhaald. De ontvanger der Gemeenelands-middelen te Amsterdam Pieter Jansz. Reael is welbekend. In 1633, toen hij het terrein kocht, was hij (geboren in 1569) reeds bejaard

Hij was oud-schepen der stad en had verschillende stedelijke ambten bekleed; het kwam dan ook niet meer tot den bouw van een huis op den aangekochten grond. Hij overleed 7 Augustus 1643, uit zijn huwelijk met Weyntje Oetgens, die hem meer dan twintig jaren overleefde, twaalf kinderen nalatende. Een van hen, Henricus, had (uit zijn huwelijk met Sara Hingloopen, ov. 1687) een zoon Pieter, die in 1683 lid der vroedschap, later ook schepen, werd. Deze Pieter verkreeg in 1685 (door aankoop van Hendr. Jac. van Tuyll van Serooskerken, heer van Zuylen ¹⁾) de heerlijkheid Nigtevecht, en toen twee jaar later zijne moeder als weduwe overleed en hij dus vermogend werd, bouwde hij in zijne nieuwe heerlijkheid het fraaie huis, dat de zetel er van moest zijn. Hij overleed in 1701. Zijne dochter Sara (uit zijn huwelijk met Maria Eleonora Huydecoper) bewoonde het huis nog in 1719, toen de *Zegepralende Vecht* verscheen ²⁾. Op het plaatje in dit prentwerk ziet men, hoe de achterzijde van het huis met den uitgebouwdten koepel aan de Vecht lag, terwijl het voorplein met de steenen vazen en de hoektorentjes tusschen het geboomte op den achtergrond zichtbaar is, natuurlijk aan den heerenweg.

Over één punt, dat van belang is, laat het relaas ons in de onzekerheid: wie was de bouwer van het importante gebouw in de classicistische bouwvormen, die in 1687 nog in de mode waren? Gelukkig kan ik ook dit mededeelen. Een exemplaar van het gedrukte relaas, zonder de platen, berust onder den heer P. de Boer Hz. te Zaandijk, en dit exemplaar is eigenhandig ondertekend door Herbert Cramer, die zich „Stads Mr. Metselaar en Keurmeester van de gebackte steen over Amsterdam” noemt. Dit verklaart het geval; immers de platen zijn allen, behalve door Stopendaal, ook gesigineerd door „H. B. Kramer Inventur” (sic!): zonder twijfel zijn dit, zooals nu blijkt, de initialen van den teekenaar der prenten, die tevens

1) De heer van Zuylen had de heerlijkheid verkregen in 1676. Zij was toen (bij besluit der Staten van 8/13 Juni 1676) geschapen; vroeger was Nigtevecht geene heerlijkheid geweest, en in 1676 werd het ook geen leengoed, zooals de meeste leengoederen waren.

2) Zij overleed, ongehuwd, te Amsterdam eerst 25 Februari 1758. De heerlijkheid Nigtevecht was echter door het huwelijk van hare zuster Maria Agatha met haren neef Mr. Jan Huydecoper reeds voor 1724 aan deze familie gekomen, die ze nog bezit

de ontwerper was van het huis. Onze aantekening spreekt waarheid, daar Herbert Cramer den 28 Maart 1686 door burgemeesteren van Amsterdam benoemd werd tot stads-metselaar en keurmeester van de steen op een salaris van *f* 800.— met vrije woning. Op 24 October 1705 is hij overleden; zoover mij bekend is, is het huis te Nichtevecht (dat in de *Zegepralende Vecht* weder De Nes of het Reaalen-eiland heet) het eenige bouwwerk van Herbert Cramer, waarvan de heugenis nog bewaard is ¹⁾.

S. MULLER Fz.

1) De hier gedane mededeelingen, zoowel over de Reaels als over Cramer, ben ik grootendeels verplicht aan de groote vriendelijkheid van Dr. J. C. Breen, adjunct-archivaris van Amsterdam.

Het Stichtsche platteland in oorlogstijd. (1481—1483).

Breeroo, Gerbrand Adriaensz, was een Amsterdamsche kwajongen. Zeker, ik bedoel den dichter met den koortsigen harteklop, die goede honderd jaar na mijn „onderwerp” geboren werd. En welbewust noem ik hem een kwajongen, want breed is zijn grijs, als het dan tusschen twee droefheden tot grijzen komt. Zoo wilde ik U even den kwieken vendrig, — want ook dat was hij, — laten zien, gaande ter kermis in Vinkeveen. 't Kan zijn, dat hij jolijt zoekt om een liefde-crisis te vergeten. Hij hoopt op amusement, in ieder geval, nu hij den boer op gaat.

Is 't goedige boerenfolk in 't modern-stadsche opgetuigd, de Amsterdamsche kwajongen grinnikt! Is 't „noch ekliedt op het ouwt fitsoen, in 't root, in 't wit, in 't groen, in 't grijs, in 't graeuw, in 't paers, in 't blaeuw”, kortom Boeren-Breughelsch, de kwajongen grinnikt nogmaals. En met open mond kijkt hij ze aan, onbeschaamd fixeert hij ze „de meysjes van de Vecht en van de Vinckebuurt” in hun schoonste tuigage! Daar smijt hij de deur van de herberg open. Ik vraag verontschuldiging voor de zuippartij zonder weerga . . . ook voor het geweldige lawaai daarbinnen.

Maar het wordt nog veel erger. Dadelijk zijn wij in lijfsgevaar. „Aelweerige Arent die trock het ierste mes”. Brangt van Kaellenes weert zich met den griep. De opgetuigde meisjes gillen. Reeds is er een doode gevallen, als ons het haardijzer rakelings langs de wang vliegt en wij met den op avonturen belusten poëet het raam uit vluchten . . .

Honderd jaar vóór mijn onderwerp geeft een Vlaamsch edelman zijn jijk op den boer. Dat het meer minzaam is, kan niemand volhouden. In het beroemde Kerelslied is de hoon zóó onverbloemd, zóó ver-venijnd door den haat, dat wij amper den dichter volgen kunnen. De boer eet te veel, daarom heeft hij zooveel praatjes:

Wronghele, wey, broot ende caes,
 Dat (h)eit hi al den dach;
 Daer omme es de kerel so daes:
 Hi etes meer dan hijs mach!

Ziet hem met „sijn wijf, de vule” naast den ploeg zijn homp roggebrood kauwen. Ziet hem als „een grave” ter kermis gaan... om zich zat te „drincken van den wine”; ’t mes moorddadig op zij. Hoort hem vloeken tegen zijn wijf en dan weer vrede sluiten om een brok kermiskoek of omdat „de grote cornemuse... pijpt turelù-rurele-luut”... Bah, zegt de jonker:

Wi willen de kerels doen greinsen,
 Al dravende over tvelt;
 Hets al quaet dat zi peinsen,
 Ic weet ze wel bestelt:
 Men sal se slepen ende hanghen,
 Haer baert es al te lanc.
 Sine connens niet ontganghen,
 Sine dochten niet sonder bedwanc.

Hier viert de sociale haat hoogtij. Zonder ransel deugt dat vee immers niet; laten wij ze hangen, de brood-en-kaas-kerels met hun lange baarden!

Burger en boer honderd jaar na, jonker en boer honderd jaar vóór mijn onderwerp, wat ’n onderscheid telkens! — Laten wij toch even bedenken, wat het platte land was geweest, toen stad en burcht nog gebouwd moest worden. Oud-germaansche godenleer, oud-germaansche poëzie, oud-germaansch rechtsleven, het was daar alles thuis geweest. Maar buiten den boer om was de latijnsche beschaving der Kerk ontwikkeld; buiten den boer om had de ridderlijke cultuur van den adellijken burcht gebloeid; buiten den boer om had het vervloekte geld van den stadsmensch nieuwe levensintensiteit geschapen. Sedert Karel den Groote staat de landelijke ontwikkeling stil, indien zij niet afneemt. De boer is een lachwekkende antiquiteit, maar al te vaak de sociale paria geworden. Rustica gens, optima flens, pessima gaudens, schrijft een brave Züricher anno 1464. Het boerenvolk kan beter janken dan lachen...

Het is een heel somber beeld, dat de historie van den laat

XVe-eeuwschen boer ophangt. De Poot-sche idylle van des gerusten landmans zalig lot, voor geen koningskroon te geven, is wel heel ver nog verwijderd. Het oproer van het Brood-en-kaas-volk zoowat 1490 moge ten bewijze strekken, hoe gelukkig dat leven heenrolde! Door deeling, splitsing en... verarming is de hoeve kleiner geworden. Van gemeene weide is geen sprake meer. Tegen den boer is de vogel in de lucht, de visch in het water beschermd door jacht- en vischban. Hermetisch sluit de stad zich af. En als ook met de stijgende prijzen, het koren meer opbrengt, de stad dwingt den boer dat meer-betaalde ook weer af, door handwerk en ambacht te verbieden buiten haar wallen. Het dure landproduct tegen het dure stadsproduct, dat is de transactie ter weekmarkt. En wee den boer, die in nood stadwaarts gaat om te leenen. Woeker is vervloekt, maar wie schaamt zich een rente van 30 tot 80 %?

Verarmd, veracht; met die woorden laat zich de normale toestand samenvatten. Anderen zijn den boer voorbijgestreefd. Was het landelijk conservatisme alleen, dat den achterstand steeds meer vergrootte? — Neen, de catastrophie van den oorlog telt daarbij ook mee. Al te vaak kraaide de roode haan victorie. In zijn weerloosheid was het platteland zoo gemakkelijke prooi. 't Was al heel wat, als voor 't woeste ruitervolk de kinkel zich, vrouw en kind wist te redden binnen de veilige stad. En toch het werk van een geslacht, huis, woning en schuur, het was vernietigd. Als fakkels brandden de stroodaken in den nacht.

Van dien oorlogsgruwel geeft een Utrechtsche kroniek, met wier heruitgave ik mij bezig houd, een onverdacht beeld. Een braaf Utrechtsch burger, al 'n oude man, vertelt wat zijn stad wedervaren is in die gedenkwaardige jaren 1481—1483, toen zij met bisschop David van Bourgondië en Aartshertog Maximiliaan van Oostenrijk in oorlog was.

Over dien oorlog een enkel woord vooraf. Immers toen Karel de Stoute 1477 bij Nancy als een dolleman den dood zocht en vond, toen maakte de geheele Bourgondische staat een crisis door. Bisschop David van Utrecht was slechts een filiaalhouder voor zijn Bourgondische verwanten geweest. Het Sticht werd dus ook betrokken in de catastrophie van het geheel. En veel te weinig was het Bourgondisch gezag in het Utrechtsche bisdom werkelijk ingeburgerd, dan dat deze bis-

schop had kunnen verwachten zichzelf alléén van de familievoogdij te ontslaan. Hem heeft het drama, dat zich in Lotharingen afspeelde, allermint voordeel gebracht! Want zijn onderdanen waren niet geneigd het jaar 1477 ongebruikt te laten. Zij dwongen David onmiddellijk tot een „goede verstandhouding”, die niets anders dan een capitulatie zijnerzijds was. Ook dat accoord was weldra weer verbroken. De partijtwisten leefden op. De bewoners van de stad Utrecht staan als brave Hoeken tegenover hun Kabeljauwschen bisschop in de wapenen.

En natuurlijk nu de Kabeljauwsche droom van een sterken, groot-Bourgondischen staat overal ineenzakte, nu moest wel aan alle kanten de hoop der Hoeken opleven. Al wat uit particularisme, uit star conservatisme, uit socialen nood dien Kabeljauwsch-Bourgondischen staat verfoeide, dat alles liep samen onder 't Hoeksche vendel. En als dus het jaar 1477 in Holland evenzeer Hoekschen tegenstand brengt —, als Karel's posthume schoonzoon, aartshertog Maximiliaan, dien tegenstand komt breken, dan moeten de Stichtsche Hoeken wel begrijpen, dat hun lot in Holland bezegeld kan worden. Onder politieke leiding van burggraaf Jan van Montfoort, in Utrecht almachtig, tasten zij toe en bezetten Leiden.

Drie maanden later was die Hollandsche stad weer tot de Kabeljauwsche gehoorzaamheid teruggebracht. En natuurlijk kwam het nu tot een samenwerking van den Kabeljauwschen bisschop-van-Wijk, — daar had bisschop David een toevluchtsoord —, en den triomfeerenden Kabeljauwschen aartshertog, al moest eerstgenoemde, die nu gaarne aan de groot-Bourgondische combinatie ontsnapt was, — die het nu liefst alléén met zijn onderdanen had willen klaar spelen, daartoe tamelijk wel gedwongen worden. En even natuurlijk bracht die dubbele bedreiging de Utrechters in eenige verlegenheid en tot eenige aarzeling

Maar Jan van Montfoort en de extreem-Hoeksche partij in de stad grepen het roer. Zij aanvaardden de kwade kansen. Een dictatuur was in de stad gemakkelijk te vestigen en dan maar hulp gezocht tegen bisschop en aartshertog in de „grootte politiek”. De Hoeksche condottieres, die in Gelre gestreden hadden, houden in het Sticht hun intocht. Het anti-Bourgondisch geworden Kleef zendt den jongen Engelbert het Stichtsche

avontuur tegemoet. Zelfs spreken gespannen verwachtingen van le Sanglier des Ardennes, dat in Luik zich gelden doet. Zelfs weten de politieke tinnegieters, dat de felle figuur van Lodewijk XI van Frankrijk zijn hand in het spel heeft.

En het was alles ook wel een beetje waar. Maar in December 1482 sloot Lodewijk XI met Maximiliaan den vrede van Atrecht.

Die verre hoopvolle verwachtingen zakten ineen. Voorjaar 1483 is bisschop David voor een paar weken weer meester in zijn stad. En al wordt de Bourgondiër weer verdreven, al is ook de jammerlijke reis naar Amersfoort per mestwagen zijn deel geworden, nauwelijks is de zomer in het land, of Maximiliaan zelf belegert Utrecht en éér de blâren geel geworden zijn, heeft de stad definitief gecapituleerd...

Ziedaar dan in groote trekken het algemeen-politieke beeld van den drie-jarigen oorlog. In Wijk zit op het sterke slot de bisschop. Hollandsche troepen staan in het Sticht. Utrecht, Amersfoort, Montfoort wijden zich aan den meedoogenloozen plunderoorlog. Overal vlamt het luguber op aan dien anders zoo genoegelijken horizon van ons platteland.

Mag ik deze inleiding besluiten met één van Uw jeugdherinneringen. Of herinnert gij U Perrol-met-de-roode-hand niet meer en zijt gij vergeten in hoe ademlooze spanning gij destijds met de ongelukkige bruid van Jan van Schaffelaar hebt medegeleefd? Perrol in zijn zware wapenrusting, Perrol met den rooden helmpluim, Perrol incarnatie van de wraak, ware oorlogsdaemon, was toch de moeite van het onthouden waard! Zal ik dan aan Frank appeleeren? Kleinzoon van Ralph den schaapherder, zoon van David den bisschop, geantidateerde, weemoedige Werther-figuur als vriend van Van Schaffelaar en als vruchteloos met zichzelf worstelende minnaar van diens bruid. Helaas, als dan de blanke ridder, Jan van Schaffelaar, van den Barneveldschen toren zoo moedig omlaag is gesprongen, als dan Maria, eens Schaffelaars bruid, straks Frank, haar redder, lief heeft gekregen, dan komt opnieuw het noodlot Frank be-rooven van zijn geluk. — Herinnert ge U dat nachtelijk vechten voor Eemnes niet? Weet ge niets meer van de heks van de Hunenschans, brouwster van bittere minnedranken en van ellendig gif? — Stellig, ik bedoel Oltmans' Schaapherder, hoogromantisch werk, en lijvig werk! in vier deelen, dat altijd

nog meer genot geeft dan de prikkellektuur onzer dagen en dat mede een stemmingvolle inleiding kon zijn tot wat ik U te vertellen heb, zij het ook tegelijk een wat... lange inleiding. En ook daar: bloed en vlammen, vlammen en bloed!

Maar eer gij mij ervan verdenkt van wat al te melodramatischen aanleg te zijn, een paar cijfers. In 1496 werd voor belastingdoeleinden in Holland een enquête gehouden. Men had na te gaan, of sedert 1477 de welvaart achteruit was gegaan en hoe een eerlijke verdeling der lasten zou kunnen worden gevonden. De Stichtsche oorlog 1481—1483 was een Stichtsch-Hollandsche! Wat dus die belastingheeren anno 1496 op de grenzen noteeren, dat kan voor ons van belang zijn. Welnu het aantal huizen in Naarden is afgenomen met 30 %, dat in Woerden met 17 %, dat in Oudewater met 48 %, dat in Schoonhoven met 30 $\frac{1}{2}$ %. De dorpen om Woerden missen 37 %, die van Gooiland 29 % van hun bevolking. Of wilt ge de volle getallen: Naarden had 1477: 500 huizen, het heeft er 1496:300. Woerden had 1477: 320 huizen, het heeft er 1496:265, Oudewater had 1477: 542 huizen, het heeft er 1496:292. Na wat vreedzame jaren herstelt zich dat wel weer, vooral in de landstadjes, waarheen de trek der welgestelde boeren zich richt. Maar mij dunkt die cijfers van in asch gelegde haardsteden, zij spreken even luid als Oltmans' weelderige romantiek.

En dan hoop ik U verder ook nog van andere dingen te vertellen dan van oorlogsgruwelen. Ik weet het: een nieuwe litteraire richting heeft de romantiek met verachting geslagen. De wetenschap, — ik bedoel de historische —, heeft het concrete en exacte wel zéér op den voorgrond gebracht. Maar het is dwaasheid onze door de gebeurtenissen natrillende fantasie hooghartig het zwijgen op te leggen. De werkelijkheid is romantisch. In het sombere verhaal van dood en sterven klinken Shakespeariaansche accenten mee. Het heroïsme is geen verschijnsel, dat past bij een Zondagmiddagwandeling; het plaatst zichzelf voor den achtergrond van het buitengewone. Dat heroïsme kan van een groteske bekoring zijn, het kan in simplen eenvoud roeren tot diep in de ziel. Welnu naast het oorlogsleed, waarover ik zoo dadelijk tot U ga spreken, stel ik de oorlogsromantiek. Ruim vier honderd jaar geleden daverden op dezen grond bussen en mortieren, brandden de hoeven en werden de kasteelen geschoten door-en-door. En terzelfder

tijd stonden wonderlijke avonturiersgestalten op, die speelden met hun bestaan en grootsche eenvoudigen-van-hart die het offer van hun leven brachten met een simpel gebaar. Vergeef mij, dat ik nog spreek van de poëzie van den oorlog. Maar dit verschrikkelijke is het lied van Tod und Verklärung. Boven het hartstochtelijk dreunen van haat en verdoemenis klinkt hoog en triomfeerend het menschelijk-groote uit. En wij willen ook daarnaar luisteren, omdat het van ons wegneemt die beklemming over de moordende verdwazing, die de oorlog is. Want als wij een huivering in onze ziel hebben gevoeld, dan willen wij in het herstelde evenwicht onzer aandoeningen niet vergeten, dat wij sidderden, maar evenmin, dat alleen de groote dingen van ons menschen-lot die ontroering vermogen te veroorzaken.

I.

Het was dan najaar 1481 en oorlog geworden. De geestelijke heer, bisschop David van Wijk, heeft „ruters tho peerde ende tho voet” aangenomen. Niet minder dan vijfhonderd huursoldaten, type Perrol's Zwarte Bende, luisteren naar zijn bevelen. Bodem heeft de bisschop gezonden naar de émigrés, leden der ridderschap, die voor het Hoeksche geweld uit de ook toen deftige stad zijn weggevluht. In de dorpen is de klok geslagen. Wagens en voerlui zijn opgevorderd. Als de man des vredes opbreekt uit zijn trotsche kasteel, dan kan hij vergenoegd zijn legermacht overzien: 275 man te paard, 500 voetknechten, 200 burgers van Wijk, 100 Utrechtsche ballingen, 50 leden der ridderschap en vooraan, aan de spits van den stoet, het „lantvolck”. Alles te zamen dan toch een 2000 man. Wij zien ze dien Zaterdag in de maand Augustus Zeist bereiken langs de genoegelijke Kromme-Rijn-weggetjes, die wij allemaal kennen. Daar overnacht de bende, daar houdt de bisschop ook zijn Zondagsrust. En nog een klein stukje weg naar Vrouwenclooster bij de Bilt, dan is des Maandags het hoofdkwartier bereikt, dan kan des bisschops boodschapper den brief gaan bezorgen, waarin de goede heer zijn goede stad opeischt... Vier dagen wacht bisschop David in Vrouwenclooster antwoord. En als het niet komt, dan gelast

hij den storm?... Geen denken aan. Wie bestormt er met twee duizend man ongeregelde troepen een stad van tien tot twintig duizend! Des Donderdags keert David van Vrouwenclooster terug naar Wijk. Het spel is begonnen.

Een flauwe ouverture, vindt ge. Waar is nu het beloofde horribele? — O wat vlammen en narigheid kunt ge ook nu al krijgen. Want de Heer van IJselstein, — wanneer zouden Montfoorters en IJselsteiners het samen hebben kunnen vinden —, de Heer van IJselstein heeft de stad Utrecht de veete aangezegd nog vóór de bisschop uit Wijk opbrak. Heer Jan van Montfoort, de in Utrecht almachtige, mag zich die boodschap voor gezegd houden, die de molenaarsvrouw van buiten Tolsteeg brengen komt: dat IJselsteins Heer der stede vijand en des bisschops vriend is. Want tegelijkertijd branden de stads-steenovens buiten Tolsteeg en tegelijkertijd drijven ruiters het vee bijeen tusschen den Rijn en Galecop. Vier dagen later zijn de IJselsteiners er weer, nu voor de Kathrijne-poort. Een stuk of tien voorstads-huisjes gaan in vlammen op...

Maar dan komt het tot een contra-offensief, zij het ook, dat dit niet zoo bijster goed voor de Utrechters afloopt. Kunnen zij pochen op de twee, zegge twee huizen, die zij deden branden, nu zij thuis komen met een dik dozijn gewonden? Neen, dan neemt de stad liever eerst ook ruiters in. Vincentius van Zwanenburg wordt ritmeester van Utrecht; 43 paarden bracht hij mee. Amersfoort krijgt Willem van Wachtendonk en 18 ruiters als bezetting. Montfoort gehoorzaamt Jan van Middachten en 10 of 12 man te paard. En dadelijk rukt de Gelderschman, die Montfoort beschermen zal, uit. Andermaal vruchteloos tegenoffensief, want met elf ruiters en zeven burgers valt Jan van Middachten in handen van den vijand. Die van IJselstein zijn de eerste dagen de baas. „Item, zegt ons kroniekje, die van IJsselstein togen int lant van Montfoerde ende bernden al die huysen, die daer stonden, *dat daer niet en bleeff*.” „Korte en duidelijke mededeeling! Om het oude stadje rooken een paar puinhoopen. Misschien zijn er wat boeren en passant doodgeslagen, een enkel kind is mogelijk mee verbrand. .. Wat wilt ge? C'est la guerre! Ook toen brandde men „*dat daer niet en bleeff*”: — Goed, maar dan komt nu eindelijk de gecombineerde Utrechtsch-Montfoortsche tegenaanval, dan zullen nu die brandstichters en roovers duchtig afgestraft worden! Geloof het niet. Wraak wordt er

genomen, leed gesteld tegenover leed, gestraft wordt er niet. „Item die ruyters van Utrecht ende een deel burgers ende die van Montfoort, togen int lant van Ijselsteyn ende *bernden daer veel huysen ende bernden in Benschop omtrent LXX huysen*”. Dat er in Benschop nog „een deel huysen” bleef staan, was te danken aan een Ijselsteinschen uitval; anders was het ook daar voortgezet „dat daer niet en bleeff”.

Zoo, nu kennen wij de wijze van oorlogvoering al een klein beetje. Vernietiging van den tegenstander is niet zoozeer de hoofdzaak, als wat moordbrand in het vijandelijk gebied. Het succes telt verbrande hoeven op. Benschop was een goede dag! En het is zoo eenvoudig. Onder bescherming van een handvol ruiters trek je den boer op. Langs achterweggetjes zoek je het strategisch punt, waar het meest te branden valt. En dan, als uit het nabije stadje een soortgelijke macht naar buiten stormt ten afweer, dan... het hazenpad! En het is zoo aantrekkelijk. Reeds den 3en September, na veertien dagen oorlog, moet de stad verbieden, dat niemand op particulier initiatief zal mogen gaan rooven. Niet dat deze wijze van oorlogvoeren Utrechts vroeden vaderen tegenstond! Oorlogsroof was... stedelijk monopolie. Want de publicatie uit het Lui-boek gebood nadrukkelijk, dat wie „bij openbaar consente van onsen Oversten ende onsen Ritmeyster” was „wtgeweest ende eenigen roef ofte goet gehaelt (had)”, dat „goet ende roef” dadelijk aan den boom op de Neude zou brengen in handen van „onser stat butemeyster ende synen scriver”! De stad bracht systeem in de plunderingen. Iedere veertien dagen hebben blijkens de Raadsnotulen van 5 Sept. twee leden van den Utrechtschen raad als buitmeesters dienst. En gevaarlijk was het die Heeren te bedriegen, want „dat soude men rechten mitten zweerde ofte mitten lynen aan hoeren liven”! — Neen, Wallenstein was niet de eerste, die uitvond den oorlog door den oorlog te voeden! De Utrechtsche buitmeesters zijn ambtelijke Wallensteintjes in het klein.

De stad begon met de kasteelen in de buurt. De Ham gaf zich over zonder slag of stoot; het huis der van Zuylens te Harmelen, Nijenrode, zij vielen allen in de eerste Septembere-dagen. En ook hier ging het eenvoudig genoeg; de stad had artillerie: bussen, kanonnen, en dekschermen voor de artilleristen. En dus er was geen houden aan. Men hoore het simpele verhaal. „Item die van Utrecht namen hoer bussen ende hoer

scermen mede ende toghen voer Nyenrode. Ende lagen daer voor ende scoten daer doer ende weder doer, also dat die gheen, die daer op laghen, spraeck hielden met die gheen, die daer voer laghen. Ende sy gaven 't op, behoudelick hoers lyfs. Ende hoer goet, dat most daer blyven. Ende die ruyters met die borgers van Utrecht spolieerden 't en staecken 't aen ende bernden 't. Ende dit gescieden op onser Vrouwen avont nati-vitatis". Met eentonige gelijkvormigheid herhaalt zich de historie. Een paar kanonnetjes worden aangesleept; even liggen zij te dreigen voor de Stichtsche kasteelen; een paar knallen en een paar schoten „doer ende weder doer"; de witte vlag; gevangen- en weggevoerd; de boel lekker geplunderd en nog lekkerder verbrand. — En nauwelijks is de heugelijke tijding binnen Utrecht, of de klok luidt er. „Die raet laet weten ende gebiet"... Jawel natuurlijk inleveren van de geroofde „goede van Nyenrode" vóór zonsongang in den huize het Keizerrijk, — het staat nog hoek Ganzenmarkt, Oude Gracht —, en anders „correctie mitten zweerde". 't Is Zondag, maar er is haast bij: inleveren voor vanavond! Zij kenden hun Pappenheimers, de Heeren van den Raad. — Maar ik wil toch nog even een stukje naakte werkelijkheid plaatsen naast die gewichtige commando's van den stedelijken raad. Het rekeningetje van den verkoop der Nijenrodesche goederen bevindt zich nog op het Utrechtsche archief. Ruim zeven pond brachten zij op! En bepaald komiek is de wanhoop van den derden kameraar, die bezig is de goederen te verkoopen, natuurlijk à contant, en die door de schreeuwende koopers betaald wordt met het geroep, dat hij het maar moet schrijven op het te goed, dat zij nog van de stad te vorderen hebben. En daar kunnen de Heeren van den raad met hun zware correctie „mitten zweerde ofte mitten lynen" niets aan doen! De 2e Cameraar heeft dat jaar nog ruim 17 ₤ verantwoord. En zoo brengt de roof van Nijenrode zegge 24 heele ponden in de stadskas. De rest is weggesleept door de soldaten en door het schuim, dat mee was uitgetrokken ter gezellige plundering...

En toch zouden wij ons zeer vergissen, als wij de Wallenstein-principes van den Utrechtschen raad al te laag aansloegen. Het platteland wordt wel degelijk met succes gebrandschat. In October 1481 hebben de steden Amersfoort en Utrecht zelfs met elkaar uitgemaakt, hoeveel ieder van die brandschatting krijgen zou. Het „dagelijksch boek" van den Utrechtschen Raad heeft

onder het hoofd „Des Donredaghes op sunte Crispinus' dach“, dat was 25 Oct. 1481, de hoofdpunten van de overeenkomst genoteerd. Er is daar alleen niet sprake van brandschattingen, maar van „verdingen“. En van die verdingsommen zal Amersfoort $\frac{1}{4}$, Utrecht $\frac{3}{4}$ krijgen, terwijl Amersfoort belooft als de pachter van een Utrechtsch burger ergens op het land niet wil betalen, dan niet den boel, — Utrechtsch eigendom! —, in brand te steken, „mer... dat... verhalen... aen der *pachter* leven ende goeden“. Wat die cynische overeenkomst beteekent, ga ik u duidelijk maken aan de historische gebeurtenissen, die den achtergrond vormen van die interessante Oltmans-bladzijden, die „Eemnes“ tot opschrift dragen.

Het was December 1481. De Hollandsche stadhouder was met zijn Kabeljauwsche strijdmacht voor Naarden verschenen en had daar zijn hoofdkwartier opgeslagen. De edele Heer Joost van Lalaing paste de zelfde „verding“-praktijken toe. De boeren hebben zich natuurlijk dadelijk tot hem gewend om zijn „bescherming“. Soldaten in de buurt, dat vervult het boerenhart met angst. De pastoor en een paar notabelen, — zoo zal het wel meestal gegaan zijn —, togen dus stadwaarts. In het hoofdkwartier eischte men „enen cleynen penninck... ende daer voor woude die Stedehouder hemlieden bescermen voor die van Utrecht“... Betalen is een miserabel ding en zóó partij kiezen eigenlijk nog miserabeler. De stakkerds vragen acht dagen beraad. Zij krijgen er twee en 'n minzame ruitergrijns op den koop toe: als zij in twee dagen met hun beraad nog niet klaar gekomen waren, of zij dan maar goed op hun vuur en kaarsen wilden passen. Die grijns beteekent dus: let dan eris op, hoe goed jullie huizen kunnen branden. De deputatie keert in Eemnes terug. Nu steken de boeren de koppen bijeen en hooren het verhaal van hun afgezanten. Een deel van de goede „buer van Emenes“ wil wel verdingen. Kleinmoedig meenen zij hun stem te motiveeren: „want dat redelic was“. Redelijk was het den boeren het vel over de ooren te halen en gebruikelijk ook, zoozeer zelfs gebruikelijk, dat zij niet beter wisten, of het hoorde zoo! Het Naardensche aanbod ter „bescherming“ was niet zoo hemeltergend hoog. Zij wilden het dan maar aanvaardden... Goed, maar er waren ook rekenmeesters, die in het midden brachten, dat Utrechtsche bescherming tegen den stadhouder op hetzelfde neerkwam als stadhouderlijke bescherming tegen

de Utrechters. En dus informeerden... Zij vormden de meerderheid. De deputatie, die naar de bisschopsstad optrok, keerde terug... met een bezetting van honderd ruiters, Oltman's Zwarte Bende. Toen de stadhouder dat hoorde, ontstak hij natuurlijk in woede; al moge dan van Schaffelaar warm gepleit hebben in den krijgsraad voor de strategie en voor zijn bruid, zóó nuchter staat het in ons kroniekje. Met vier of vijfduizend man werd Eemnes bestormd en genomen... „Ende sy sloeghen der veel doot, van die buerlude wel omtrent... (lacune in 't kroniekje)... ende XC stalbroeders. Ende die Hollanders lieten der vyf doden. Ende sy plonderden't ende sy staken 't aen ende bernden 't al op vier huysen na of vyf“. Als er van de honderd ruiters negentig omkwamen, dan mogen wij aannemen, dat er geen bescheiden getal in de lacune achter de doodgeslagen boeren zal gestaan hebben! Eemnes was gestraft, duchtig gestraft, omdat het zich niet op gena of ongena had „verdongen“. — En als gij 't vreemd vindt, dat de soldateska voor die paar huizen halt hield, dan voer ik U even later, den dag voor Kerstmis, naar Baarn en Soest, waar ook niet veel bleef staan, „'t en waren cramen of daer dat heylige oly was“. Vreemde eerbied van die woestelingen voor het pas beginnende, het nog komende leven en den toch komenden, den nabijgen dood. Want waar in barenswée een vrouw kermde, waar reutelend werd geworsteld met den dood, daar lieten zij af, de branders en de roovers, die al het overige dood sloegen. „Ende die buer van dese twee dorpen waren al gevluht binnen Amersfoort, also dat daer niemant gevanghen noch geslaghen en wert“, aldus onverstoortbaar ons kroniekje, dat de afwezigheid van een doodenlijstje voor Baarn en Soest typeerend verklaart...

Nu weet ge waarvoor „verdingen“ dienen. Zooals gij Uw huis verzekert tegen brand en Uw fiets tegen diefstal, zoo kon vierhonderd jaar geleden het dorp verzekerd worden... tegen het molest-risico van den oorlog. Alleen wij verzekeren ons noch bij den brandstichter, noch bij den dief; zij wel. Want dat redelic was, zei onze auteur. Ik zeide U reeds, dat Utrecht en Amersfoort daarover cynische afspraken hadden. Ik sla nu de rekening van Peter Trinde, een der Utrechtsche cameraers, voor U op. Hij ontving 1481—1482 in totaal ruim 161.000 ƒ . De brandschatting van de dorpen bracht daarvan ruim 8% op,

te weten: bijna 13.500 ₧. Ter eere van Uwen voorzitter geef ik U als type van deze posten, dien over Nigtevecht:

„Item geboirt van Gerijt Symonss., pastoer, ende Jan „Henricss., van de gemeen buer wegen van den gerecht „van Nychtevecht ende Overmeer CL gouden rijns gulden, „XXVI stuvers voir den gulden, maect CXCIV rijns gulden; „daaroff gecort den rytmeister sinen tyenden penning XIX¹/₂ „rijns gulden; aldus heb ic geboirt totter stat behoef CLXXV „rijns gulden X stuver maect..... VIIC LXXVII ₧ X s.“

En van mijn lijstje schrijf ik ter vergelijking een paar getallen over. Ook daarbij heeft de Heer ritmeester zijn gerecht tiende deel ontvangen. Ook daar slechts eindcijfers. Nigtevecht is een gemiddelde. Precies evenveel 877 ₧ 10 st, vloeit uit Weesperkerspel in Peter Trinde's kas. Daarentegen levert Abcoude 1462 ₧, 10 s., iets meer dan Lopik met precies 1440 ₧. Hilversum is slechts weinig hooger aangeslagen dan Nigtevecht en Weesperkerspel: 994 ₧. 10 s.; Kamerijk en Zegveld leveren haast evenveel op: samen 945 ₧. Loosdrecht spant de kroon met 2047 ₧. 10 s. Breukelen haalt niet meer dan 513 ₧, Werkhoven 697 ₧. 10 s. Terwijl Dwarsdijk bij Cothen en Beusekommerveer de minima vertegenwoordigen met ieder 135 ₧. In het geheel geeft het lijstje een overzicht over welstandsgrens en afpersbaarheid van 25 Stichtsche dorpen. Mij dunkt, ik overdrijf niet, als ik dat 'n cynisch systeem van chantage-verzekering noem, al boekt de brave Peter Trinde zijn posten met onverstoorbare gemoedsrust. — Zijn opvolger Claes Jansz. wist anno 1482—1483 nog ruim 9000 ₧ te beuren en te boeken!

En als dan tenminste het betalen van de premie nog hielp! Maar ruiters zijn rouwe kerels en karakteristiek voor wat van den condottiere te verwachten valt, zijn de mededeelingen van ons kroniekje over Monsieur Glaudyn de Bondre, die, „groot Capteyn” uit het leger van Karel den Stoute, in 's Bisschops dienst trad, nadat hij de blijken gegeven had onzen geduldigen landsaard machtig vlug te begrijpen.

Hier was het mogelijk er op los te fourageeren! En toen Monsieur Glaudyn dat had ingezien, „doe sende hij syn volck alle daghe uyt, om wat te halen”.... Welnu, Utrecht had ook ruiters in soorten. Van het dertigtal bendes, dat wij gemakkelijk uit de stadsrekeningen kunnen halen, zijn er stellig wel eenige Glaudynsch geweest. Van „verdingen” trokken die heeren zich

uit principe niemendal aan. Vergeefs had Noordeloos zijn 180 ₤ plus de ritmeesterstien geofferd. Jan. 1482 „toghēn een deel [ruters] uyt ende sloeghen Noerdeloos uit ende haelden daer omtrent twee hondert beesten ende vinghen vier mannen. Ende dit deden sy al boven dat dit dorp tegen hem wel verdongen hadde ende cortelic daer te voren wel betaelt hadde“. 't Kon hun wat schelen, die papieren! Wij weten, hoe verschrikkelijk Benschop geteisterd was. De huizen, „die van den voerbrant waren bliven staen“, hadden alsnog hun schamele verdingpenningen opgebracht. Ook voor hen bestond geen ruitersgenade. Zoo werd in den voorzomer '82 Lopik geteisterd trots de flinke premie van 1440 ₤. De ruiters drongen tijdens de hoogmis de kerk binnen, sloegen twee man dood en namen er drie en dertig mee. En dat gebeurde „boven goet verdingen“, omdat... ja, omdat de ruiters kort te voren een paar koebeesten hadden weggefourageerd, en toen, door de woedende boeren nagezeten, drie man op het slagveld hadden gelaten. Wie maakt er nu zoo'n drukte om „wat beest by Lopic gehaelt?“ Wie van het boerenvolk waagt het een ruiter dood te slaan? — Dan maar een kostelijke revanche tijdens de hoogmis op gewijden grond en gewijde stonde!!... En als ik mij in mijn verklaring niet vergis, dan deden ook de verarmde boeren zelf aan de plundering mee. In grooten getale moeten zij naar de stad gestroomd zijn. Tot de puinhoopen van hun hoeven konden zij niet terugkeeren; daar wachtte hen opnieuw honger en dood. Wij zagen Baarn en Soest leegstroomen naar Amersfoort, toen Eemnes brandde. Welnu, ons kroniekje spreekt eenige malen van de „gezellen van de groene tent“, te Montfoort, te Utrecht. Met de ruiters staan zij niet op goeden voet. Plunderen is ook hun bedrijf. Ik waag dan de onderstelling, dat die raadselachtige benaming, misschien aan 't een of ander spotliedje ontleend, de in de stad gevluchte, van alles beroofde boeren aanduidt. In Juni 1482 trokken ook zij uit. Zij plunderden Cothen, vanwaar zij, door de bewoners achtervolgd, hun roof naar Utrecht sleepten. Vergeefs reclameerde Cothen bij den raad. De gestolen beesten waren verkocht en bleven verkocht.

Men behoeft het Luiboek en het Dagelijksch Boek van den Raad maar door te lezen, om een idee te krijgen van de tuchtelootheid, die binnen Utrecht was gaan heerschen. Wanneer de stad bij Luiboek-publicatie 28 Juni 82 haar burgers, onderzaten,

ruiters en knechten verbiedt „in ghenen boegarden der lude oeft (te) nemen, noch die boemen (te) breken, noch ontwee (te) houwen, noch der lude koorn af (te) snyden of (te) plucken“, dan staat tegenover dat verbod, dat maar even te voren de Oostveensche boeren een overeenkomst moesten aangaan met den machtelozen raad: *zelf* ruiters te houden om *zelf* hun erf, door geen raadsverbod voldoende beschermd, te verdedigen, blijkens raadsbesluit van den Vrijdag na Hemelvaart 1482.

Of als die plattelands-gendarmerie niet voldoende imponeert, laten wij dan nog even een paar staaltjes van soldaten-opstandigheid naar voren brengen, ten bewijze, dat de Utrechtsche raad zoomin als de Utrechtsche bisschop de ruiters in de hand had, dat de Heeren het soldatenvolk ten eenenmale niet de baas waren. De miserabele stadsfinanciën veroorloofden den Utrechtsche magistraat niet de ruiters te betalen. Waarom zouden zij dan die armzalige betaalsheeren gehoorzamen! — In den zomer van 1482 was het gebrek aan proviand te Utrecht nijpend. De bisschop hoopte zijn stad door den honger te dwingen. En hij had succes met zijn overvallen op proviandconvooyen. Daarom moesten die aanvallen over de hei „geveiligd“ worden. De weerbare stadsbevolking was er voor ingedeeld in vierendeelen. 2 Juli zou, onder leiding van Gerrit Zoudenbalch en Tyman Ysbrantszoon den goudsmid, een der vierendeelen uittrekken naar Amersfoort, waar het kostbare voedsel op geleide wachtte. Maar veiligheidshalve zouden de Utrechtsche ruiters ook medegaan. Burgemeester Jan de Coning gaat het hun aanzeggen. Wij verzetten geen voet, zeggen de soldaten; eerst soldij... De burgemeester is een flinke kerel: Mee zul je en anders luid ik de klok en krijg je op je d.... Best, razen de ruiters terug, wij gaan, maar gedwongen! — Zoo trekt dan de bende den Amersfoortschen weg op. En wat doen de Heeren ruiters, als zij boven op den berg zijn, vlak bij het doel? Zij slaan de trom en spelen „raad van soldaten“... Nog een oogenblik, dan komen de quartiermeesters op de Utrechtsche burgerkapiteinen af: Complimenten aan burgemeester de Coning en als dat wij het verd.... Nu ja, wij begrijpen de rest van den zin. Maar de rest van hun toespraak is nog kras genoeg: Als de gros bonnets, de rijke Zoudenbalch en Ysbrantszoon, niet beloven hun uit eigen zak te betalen, dan drijven zij het heele vierendeel voor zich uit naar Wijk of naar Holland en daar zullen zij dan wel betaald worden. — Ver-

wonderen wij er ons over, dat de kapitein Zoudenbalch van schrik en angst geen antwoord vinden kan, dat de kapitein-goudsmid eindelijk moed vindt tot het zoetelijke toespraakje: „Ghy goede gesellen, ic wil u loven die helft te geven, laet u Gherit Zoudenbalch die ander helft loven“! — Best, aldus geschiedde. En toen vonden de Heeren ruiters het goed verder te trekken en de 175 wagens proviand naar Utrecht te brengen. — Maar in Utrecht, daar wachtte hen immers burgemeester de Coning, die, voor een zoo deftig man nog al ordinair, had gedreigd, hun de klok op 't gat te geven! 't Mocht wat. Geen van de miteurs is opgeknoopt, maar de stad schrijft 1000 burgers op, die ieder negen rijns gulden zullen leenen om de ruiters te lonen; zij krijgen er twee rijns gulden lijfrente voor. De burgemeester, die eerst zoo manmoedig tegen de ruiters was opgetreden, was blij hun grooten mond te kunnen stoppen met tegen 22 % rente geleend geld!! Zoo had de stad haar ruiters in de hand!

En de bisschop had volstrekt niet meer gezag over zijn ruiter-volk. In Jan. 1482 had bisschop David andermaal zijn intrek genomen in Vrouwenclooster bij de Bilt. De bekende „Beclachte“ doet een boekje open over die inkwartiering. De relieken „van den heyligen man Sunte Laurens“ zijn met voeten getreden; als „onkersten menschen“ hebben de heeren geleefd. Al wat los en vast was hebben zij gestolen. Noch de garderobe der jofferen, noch hun kookgerei, noch de boeken in de kerk, noch het vee in de wei, niets, niets is voor hen veilig geweest. Op den dormter hebben zij de bedden stuk gesneden en de omhulsels als korenzakken gebruikt; de kerk hebben zij bevuild en de glazen er stuk geslagen. Eindelijk is de abdis met haar jofferen den bisschop, onder wiens oogen dit alles gebeurde, te voet gevallen en heeft om bescherming gesmeekt „want hij der geestlicker beschermer waer“ En met verbluffende openhartigheid heeft de geestelijke vader de vromè vrouwen geantwoord, „dat hij ze niet beschermen en *kost*“!! — Zóó had bisschop David zijn troepen in de hand.

Door die tuchteloosheid bloedde het platteland uit duizend wonden. Met een schouderophalen zullen de machthebbers het hebben aangezien.

Maar erger nog. De hoogwijze raad der stad Utrecht kon in den nood ongelooflijke stomiteiten begaan. De heeren overlegden namelijk niet lang, als het plattelandsbelang er mee

gemoeid was. Zij hadden het lumineuze idee, de Lek te hulp roepen tegen de Hollanders: de dijken doorsteken en zoo Holland onder water zetten, natuurlijk via het Utrechtsche lage land. De „enge raad“, die veel in de stad bedisselde en die na ernstigen tegenslag bijzonder in de benauwdheid zat, besloot dus Tolsteegen en Weerdsluizen veilig dicht te stoppen en dan het platteland prijs te geven. 1 Jan. 1482 werd even boven de kerk van 't Waal de dijk stuk gemaakt. De Lek was toegevroren, maar dooi en wind joegen al gauw de ijsschollen door het gat, dat aanzienlijk veel grooter werd, dan in de bedoeling lag. En het resultaat? „Dat water dede grooten scade in dat Sticht ende die Hollanders hadden daer gheen grooten last of“ ... Derhalve was ditmaal de geheele raad verstandiger dan de regeerende kliek; hij besloot het gat weer te dichten, welk kunststuk in drie dagen verricht was. — Wij vragen ons af, hoe hartelijk de liefde van de goede stad Utrecht voor het haar omringende platteland moet geweest zijn, als zij, na de veilig dichtgestopte sluizen, zoo „mir nichts, dir alles“ de golven van de Lek over het lage land Holland hoopt toe te sturen.

Wij kunnen bezwaarlijk veronderstellen, dat na dit verhaal van moord en brand, afpersing en roekeloze inundatie, iemand nog de vraag opwerpt, of in deze troebele tijden den landman het zoete genot van oorlogswinst is toegefallen. Die vraag zou klinken als bittere scherts. Maar wie in die benauwde jaren ter stadsmarkt kwam om koren, die kon ook toen den boer hebben gescholden, want duur was alles, wat hij aanvoerde. De raad deed zijn best met geleide te beloven aan den dorpeling, die het waagde over de onveilige wegen zijn waren naar de stad te brengen, hem schadeloos te stellen voor verlies onderweg. Maar als den Zaterdag voor Sinterklaas anno 1481 er niet veel aangevoerd is en wat er was, duur ging, als de boeren dreigen hun zakken weer te sluiten, dan grijpen de oversten, burgemeesters en zoo, in. Zij nemen alles in beslag en verkoopen het zelf bij halve schepels. Meer werd het aangevoerde door dien gemeentelijken detailverkoop natuurlijk niet en menige huisvrouw gaat schreiend en jammerend zonder koren weer heen. Inderdaad het koren was duur geworden, niet omdat de boeren hun zakken toebonden, zooals onze kroniek misprijzend zegt, maar omdat er zoo weinig was. Alles was duur, alles kostte wel een kwart of een derde meer dan vroeger.

En in Utrecht daar was de duurte het ergst. Een mud rogge of tarwe kostte daar dan toch maar even 80 stuivers, dat wil zeggen nog 20 stuiver meer dan elders! Zonder drank kost een maaltijd twee stuiver, zucht onze kroniekschrijver en hij voegt er aan toe: „ende alle dinc was duer daer na!“ — Dat was in Jan. 82! Edoch wat later, in het voorjaar, liep de tarwe op tot 93, de rogge tot 83 stuiver. Het werd ondragelijk. Want men bedenke wel: een stuiver toen en een stuiver nu, dat gaf eenig verschil. Een normaal dagloon bedroeg toen zooveel, als een armzalig uurloon nu: een stuiver of vier. In dat licht bezien hakken die cijfers erin. Terwijl te Leiden in 1461 voor één stuiver 5.62 L. tarwe te koop is, biedt het dure jaar 1481 daar voor dienzelfden prijs slechts 2.07 L. en in Utrecht is rond Nieuwjaar 1482 de voor een stuiver verkrijgbare hoeveelheid niet meer dan 1.25 L. Terwijl de rogge meestal 3 of 4 keer zoo goedkoop is als de tarwe, bestaat er nu bij deze schaarschte haast geen prijsverschil. De stadsrekeningen van Utrecht staan vol van de meest interessante cijfers. Wij kunnen er de haver zien stijgen van 13 stuiver het mud tot zegge 25. En nu bedenke men wel, dat het beeld, hier met enkele vluchtig gegrepen cijfers geteekend, wel is waar slechts van de stedelijke markt spreekt, maar men vergete toch ook niet, dat inderdaad die stedelijke markt onbeheerscht weergaf den vraag-en-aanbodstand. Het aanbod was zoo gering, niet vanwege oorlogspeculatie, maar omdat de honger nu eenmaal in het land was. En de vraag ter stedelijke markt was zoo groot, omdat daarbinnen ook nog zooveel doodeters, gevluchte plattelanders, — in den zomer van '82 niet minder dan 2000 —, en wat soldaten aanwezig waren. Vandaar dan ook dat de vaderlijk zorgende overheid, nu de aanvoeren van het platteland onvoldoende waren, in den vreemde ging koopen. Omstreeks Hemelvaart '82 heeft Gysbert Sas 600 mud rogge gekocht in Arnhem. Betaald heeft hij het met stads-rentebrieven, naar men zeide. Zes honderd burgers trokken er met wagens op uit om het kostelijk proviand te halen. 's Zondags na Hemelvaart trok andermaal een groote Utrechtsche schare weg, nu naar Amersfoort, waar de rogge op verder geleide over de zoo gevaarlijke heivlakte wachten bleef. Het kwam gelukkig binnen Utrecht, werd opgeslagen en verkocht... tegen 16 stuiver het schepel... Of er ook toen menschen gemopperd zullen hebben op de „dis-

tributie-van-gemeentewege"! Want het was niet alleen duur, 72 st. het mud, maar bovendien „dit koern was onreyn ende out“. In ieder geval er was ten minste weer wat. En Gysbert Sas heeft later nog meer gestuurd. De moeilijkheid was alleen het binnen te krijgen, want 's bisschops soldaten deden hun uiterste best dat telkens weer te verhinderen. In het najaar van '82 verloren de Utrechters aan de ruiters van Naarden 40 ossen en 30 wagens proviand en aan de ruiters van Wijk 33 wagens, terwijl bovendien Amsterdam in diezelfde week twee Overijs-selsche schepen, die de Eem op zouden varen met koren en munitie voor Utrecht bestemd, de wacht in sleepten. Aan zulke voorbeelden moge ons duidelijk worden, dat er tegen die hongersnood-ellende weinig te doen viel. De eenige remedie zou geweest zijn de militaire overmacht ten plattenlande! En daarop was weinig kijk!

Zoo trof dan de gruwelijke verwoesting van den oorlog het platteland. Uitgemergeld door fourageerende ruiterbenden, verwoest door vriend en vijand, prijsgegeven aan overstroming, van zijn bevolking beroofd, is het niet meer in staat de stad te voeden. Zoo was dus de grondslag van het geheele economische leven vernietigd, want deze is in de latere middeleeuwen stad-huishoudkundig, stadtwirtschaft. Het platteland produceerde overschotten van landbouwproducten voor de stedelijke markt, waar de stad zelve haar overschotten van stedelijke nijverheid in ruil bood. Die ruil kon bij gebrek aan ruilwaren niet doorgaan. En zoo oogstte ook de stad de wrange vruchten van het door haar uitgestrooide zaad. Honger en dood houden hun intrede. In den winter 81—82 stierven dagelijks te Utrecht 30 tot 40 menschen „aen dat buyckoevel“; op het Buurkerkhof werden de groote graven gedolven, die de gemeenschappelijke rustplaats dier ongelukkigen hadden te zijn.

II.

Er bestaat een schilderij van den Boeren-Breughel, dat „Kindermoord te Bethlehem“ heet. Wie volslagen leek is in zake middeleeuwsche voorstellingen, zou dat amper gelooven. Want Bethlehem verpulvert op dit paneel niet onder den gloeienden hemel, maar het ligt gedoken in wintersche sneeuw. En de daken en de bouw der huizen, het is alles zoo Vlaamsch-

gevochten zou worden, als het in man tegen man op het spel stond. Bij die sterke spanningen hoort ook de boetprediker. Nu de blijheid van het dagelijksche gebroken is, nu de uitersten zich ver hebben verschoven, nu hoort de van emotie trillende mensch ook het maanwoord der bekeering. Van dit alles vertelt mijn nuchtere zegsman ook, al voert hij u dan naar zijn eigen omgeving: de stad. Soms zelfs pakt het hem en stijgt zijn kroniekigheid tot het artistiek-bewogene; soms kende hij die uiterste moedeloosheid, die de schrijvende hand van den berichtgever verlammen doet. Van die oorlogspsyche moge ons ook het beeld bijblijven.

Want blij is de zegepraal, als de klokken met juichend-tintelenden klank luiden door de najaarslucht, nu aan de Vaart de vijand verslagen is, nu de kinders draven naar de Tolsteegpoort om de veroverde bussen de stad binnen te slepen aan lange touwen, hoonende liedjes zingend op mijn genadigen Heere den Bisschop, of wien verder de volksspot moge getroffen hebben. — En dan dat kranige gevoel, als hoog uit de ramen van huize het Keizerrijk de veroverde wimpels zijn uitgehangen, die straks onder nieuw feestelijk gebeier in plechtige processie naar de Buurkerk zullen worden gebracht. Zie me dat aan, dien kostelijken ommegang van stadsdienaars, de wimpels dragend en hun op klaarlichten dag bleek brandende fakkels; priesters en schoolkinders volgen; dan de helden van den dag: burggraaf Jan en de ritmeester, de Heeren van de Haar en van Nyevelt; dan de waardige magistraat: de Oversten met hun zilverbeslagen mantelkappen; eindelijk de burgers, die „seer eerwaardeliken op dat outaer onder die misse“ offeren zullen, als eerst die trofeën gehangen zullen zijn boven het beeld van Onse Lieve Vrouwe ter Noet Goeds... Voel ik dat alleen zoo, omdat ik houd van mijn vaderstad, of heeft die nuchtere Utrechtsche burger mij zijn blijheid overgebracht, zooals hij mij straks zijn en anderer droefenis niet besparen zal? Het feest is den Utrechtschen burgers niet onvergetelijk geweest, want op het juichende triomflied volgde het klagende geroep van Miserere. Zes weken later beierden de klokken rouwgalmen uit.

Nederlaag na zegepraal! Op Sint Stevensdag heeft Hollands stadhouder de overmoedige triomfeerders naar buiten gelokt door in Westbroek wat huizen te branden. Ordeloos zijn

zij naar buiten gestroomd, burgers, ruiters, jongens. Het is December, vier uur, en bijna donker. Maar in plaats van nieuwe triomfen vinden zij een hinderlaag; niet één plunderend troepje staat voor hen, maar drie legers staan rond hen. Vlucht, vlucht! schreeuwen de paniekmakers, en weg gooit Arent Ruysch het roode peljoen, het veldteeken van de schutters, eer hij valt. Want op de vluchtenden ranselen de Hollanders in. Nu is er doodschrik in de stad, waar de alarmklok al lang zwijgt. Tegen den nacht wagen de Minrebroeders en de Lollaerts zich naar buiten; wat dooden en zwaargewonden brengen zij stil in de stad. Maar morgen, als de vijand stellig weg is, dan wagen zich ook de vrouwen uit de poort. En naast de stille begrafenisbroeders keeren de jammerende vrouwen terug, hun verslagen mannen stadwaarts brengend op ellendige kruiwagens. Zoo menigeen is daarbuiten in den kouden Decembernacht gestorven, zelfs zoo menige lichtgewonde. En niemand die tellen kan, wie op het verraderlijk dun bevroren veen weggezakt zijn in den slappèn grond daaronder. Gaat den volgenden dag naar de Neude, waar men heeft neergelegd „die doden, die men kende, of die so seer niet gewont en waren, dat men se kennen mocht... (al) beneven een, als visschen op een banck“. — Nu is ons gevoel van jammer toch zeker van hem afkomstig, die dat Miserere zelf aanheft in zijn stokkend verhaal over dien jammerlijken dood in kou en veen: „Lieve vrienden, merckt, hoe dat onser God groote bliscap ende vrouden in lijden verkeren mach in corter tijt“...

Zij waren zich bewust, dat hun leven zich tusschen uitersten afspeelde; zij waren niet verbaasd, dat nu de bovennatuurlijke gaven zich openbaarden. Het was voorzeggd en door die voorzegging was het gebeuren aannemelijk. Toen dien Zaterdag voor Sint Nicolaas de vrouwen zoo jammerden, om dat bittere beetje koren, dat aangevoerd was, toen had een oude vrouw gezegd: „Och vrouwen en kindertjes, weest toch niet zoo bedroefd en huilt zoo niet, want binnenkort komt de tijd, dat ge even hard zult loopen om doorkisten en lijkbaren, als nu om koren... Maar ik zal het niet meer beleven“. En waarlijk „dit wijf is een profetisse geweest“, want vóór den jammer van Westbroek is zij gestorven. — Profeet en boetprediker, zij hooren bij deze stemming. Weldra spreekt Andries, een eerbaar

man van goed leven, die vroom meezong in het koor van Sint Pieter, den volke toe, als het in processie gaat: „Lieve vrienden, wilt u beteren, want ic heb God also toornich op u gesien ende Utrecht is also grooten plaghe nakende... Daerom is 't van grooten node, dat gij u betert!.. Betert u lieve vrienden, of die toern Gods sal op u comen“. En deze wereldlijke en goedmoedige Savanarola zal zoo straks, met Sint Maarten, de Buurkerk binnengaan en nog nadrukkelijker manen tot bekeering, hij, die om hunnentwil heeft gevast en die eten noch drinken zal, eer zij zich beteren! Niemand die den ongeroepen prediker het woord durft te verbieden; zoo groot is de ontroering „dat niemant hem strafte, geestelic noch weerlic persoon“, en toch was het ernstig genoeg, dat deze leek in de parochiekerk Gods goedertierenheid bewees uit de Schrift...

De emotioneele stemming van het Dies irae komt over de voor godsdienstig leven gevoeligen; zij weten zich vlak bij dood en oordeel; wat zij aan de dingen beleven, dat is de rilling. Maar aan den anderen kant bij het op den achtergrond geraken van het alledaagsche, het normaal-gewone, groeit ook in de menschenziel de vastberaden durf. Martiaal gesproken zijn wij menschen tegenover den dood òf helden òf lafaards; in het gewone leven zijn wij zelden iets anders dan een compromis van beiden. Daarom zeide ik dat boven al dat jammerlijke ellende-huilen verheerlijkende klank uitstijgt. Verheerlijkende klank zeg ik zelfs van het leven en sterven van Bernt Paderin, „die een licht klant was ende een voerlooper in Utrecht, want wat niemant doen en dorst, dat dede hi geern“... Niet dat ik u dien lichten sinjeur afschilderen wil als het menschelijk ideale! Maar de ordinaire straatschender, de avonturier en galgestrop, die deze Bernt is geweest, sterft toch op een wijze, die ik triomfantelijk vind.

Bernt had natuurlijk meegedaan aan de bestorming van Leiden, waarover ik even in het begin van mijn verhaal gesproken heb. Hij had nog meer op zijn anti-Hollandschen kerfstok. Nu hadden de Ijselsteiners hem in Jutfaas gevangen en daar lag hij dan in den stok, wetende, dat hij vrij kon komen voor 1000 ₤ losgeld, die hij niet bezat, en evenzeer wetende, dat hem bij wanbetaling aan den strengen Heer ritmeester te den Haag het schavot wachtte.

Laat mijn vrouw komen, zegt Bernt, misschien weet zij raad. —

En voor de poort van Ijselstein biedt Bernts wijf den ritmeester, wat zij heeft, 200 ƒ . Dat vindt de strenge Heer te weinig en daarom blijft Bernt in den stok; iederen dag doet de ritmeester hem pijnigen: mogelijk, dat hij de zaak zoo wat ernstiger ter harte neemt.

Bernt is eindelijk murw; hij vraagt den ritmeester te spreken. Gij laat mij zooveel pijn doen, zegt Bernt, geeft gij mij de vrijheid, als ik u het sterke huis van Van Rijn in handen speel? — Dien ruil wil de ritmeester wel aangaan.

En op een donkeren Novembernacht, bij regen en wind, maakt Bernt zich op, gesteund en bewaakt tegelijk door vijftig man. Dan vaart hij in een bootje over. Aan de andere zijde zit de waker en hier is het gat in den kelder, dat hij kent, dichtgestopt als het is met wat losse steenen en slik. Zoo komen zij binnen. Van den kelder klimmen zij behoedzaam naar boven. Daar in de groote zaal zien zij door de open deur de keuken in. Het is één uur in den nacht en nog zit er Jan Jacobsen, de pastoor van Jutfaas, met een knecht te praten. Nog een paar sluippassen. Dan staat de oolijke Judas in het volle licht. „Goeden avond“, zegt Bernt, „heb dy niet te eten...“ En toen gingen zij lustig het huis rond en lichtten de twaalf man, die van Bernt Parderin in gerusten slaap geen kwaad droomden, op van hun bed. Dan een drinkgelag, nu het werk volbracht is. En als tegen den morgen het feest uit is, dan staat „Souwen huus van Rijn“ in lichtelaaie en is Bernt vrij, vogelvrij wel te verstaan.

Veertien dagen daarna zwerft Bernt, die nu na zijn verraad moeilijk naar Utrecht terug kan, nog altijd in de buurt rond. Vanavond zit hij in Hagestein bij Vianen en op den kerktoren drinkt hij zijn potteke bier met de boeren. Wel, wel, hij zal naar Rome gaan; daar komt dan zijn wijf wel bij hem... Zoo hakt hij op tegen de stomme boeren van Hagestein. Maar opeens, voetstappen op de trap. Drie Utrechtsche ruiters staan binnen en voor de deur. Wel Bernt, zegt er een, ga eens eventjes met ons mee, wij moeten je spreken....

Geerne!... antwoordt Bernt. „Ende (hi) stont op ende ginck mit hem. Ende sy brochten hem... van stonden aen tot Utrecht ende Bernt wert van denselven avond bij toertsen gevierendeelt ende voer elcke poert een vierendeel gehangen“...

Geloof mij, toen ik in de stadsrekening den post vond over

houten sparren, spijkers en krammen, benoodigd voor het „quartieren“ van Bernt Dirksz, en vermoedelijk dien anderen post voor den borrel, waar de beul recht op had, toen klonk dat „geerne“ in mij na en toen zag ik den galgenhumorist in het gelouterde licht van zijn avontuurlijken durf. Den wilden roman van dat leven zou ik willen kennen in ieder détail, vanaf de eerste straat-schenderij tot dien luguberen dood bij walmende fakkels.

Een avonturier met de roekelooze geringschatting van het leven. Zeker, maar is u dat psychisch-zoo-ware werkje van van Schendel niet bekend? Een zwerver.... gevierendeeld, heet het bij mijn auteur.

En slaan wij ten slotte het 104de hoofdstuk van ons kroniekje op. „Item op den XVI dach in Julius syn sommige ruter van den Rosendael geweest ende hebben den toern ende kerck tot Bernevelt ingenomen. Ende hoere was XIX, die 't deden. Ende die ruter van Amersfoort ende die ruters van die Nykerck toghen voer die kerck ende brochten bussen mede ende scoten doer den toern ende scoten daer vier of vijf doot. Die op den toern waren gheerden spraeck te houden; als 't gesciede. Ende die gheen, die op den toern waren, hadden geern in handen gegaen ende hem gevanghen gegeven. Ende die van Amersfoort antwoerden, dat sy se niet in handen nemen en wouden, sy en mosten enen, geheten Jan van Scaffelaer, te galmgaten uytwerpen van den toern; dat diegheen, die op den toern waren, niet doen en wouden. Doe seyde Jan van Scaffelaer: Lieve gesellen, ic moet ummer sterven. Ic en wil u in geen last brenghen. Ende ginck boven op die tynnen van den toern staen ende setten syn handen in syn syde ende spronck van boven neder. Mer hy en viel niet doot, mer doe hy lach, doe wert hy doot geslagen“.... Laten wij ons nu goed voorstellen, dat die ruters van den Rosendael net zulke dappere plunderaars zijn als die ruters van Amersfoort en Nijkerk. Hun standplaats is in Utrecht berucht, omdat zij van daaruit telkens en telkens weer convooyen opvangen en zoo dus de stad den hongersnood naderbij brengen. Laten wij Jan van Schaffelaar niet idealiseeren voor het sublieme oogenblik van zijn sterven. Want zijn werk was miserabele struikrooverij, loeren op slecht „geveiligde“ transporten, neerhouwen van de „wagelude“ en roof van de goederen. Zijn ruiters, — dat hijzelf aanvoerder is staat nergens —, zijn ruiters zijn geen haar beter dan hun Wijsche wapenbroeders, die een goede dertig wagens aanhielden, „die botter

in 't sant (traden) ende 't coorn in die heyde stroyen (lieten) ende (dat) oesters bier... den bodem insloegen“, toen de voerlui op 't gezicht van den vijand hun paarden hadden uitgespannen en spoorlags naar Amersfoort waren teruggerend en dus de prooi hun waardeloos werd, behalve dan het beetje spek, dat ieder mede nam „op syn peert“. Dit zijn de normale heldendaden van den edelen ridder Jan van Schaffelaar geweest. En als onmenschelijke haat de belegeraars bezielt tot hun moorddadigen eisch, wat waarborg hebben wij, dat er géén gegronde reden voor bestaan heeft? Waarom zou die ruiter van den Rosendaal, Jan van Schaffelaar, werkelijk de blanke wapenrusting der smetteloosheid gedragen hebben? Wij weten van dezen man niets, dan dat hij vrij en frank naar beneden springt, als men van zijn makkers verlangt, dat zij hem eerst van den toren zullen werpen, voor zij zich over mogen geven! Maar dat weten wij dan ten minste. En nu kan voor mijn part Jan van Schaffelaar de grootste schurk geweest zijn, die ooit het schobbejak heeft gedragen; nu mogen die ruiters daar beneden schreeuwen: smijt eerst dien hond van een Schaffelaar door de galmgaten naar beneden; op het oogenblik dat van Schaffelaar weigert het offer van zijn gezellen te aanvaarden, daar hij immers toch sterven moet, op dat oogenblik reeds is hij een sublieme kerel; en als hij zoo dadelijk op den torentrans staande zijn handen in de zij zet en springt, op dat oogenblik is hij een held!

Met deze herinnering uit de jaren van onze kinderverbeelding wilde ik eindigen. Lang heb ik gesproken over de verschrikking, die de oorlog bracht over dit kostelijke land. Ik heb getracht u duidelijk te maken, dat de vernietiging van wat menschevlijt had opgebouwd, telkens en telkens weer, een minstens zoo grooten achterstand schiep, als dat sterker zich concentreren van alle ideëele goederen binnen de muren van kerk, burcht en stad. De weerloosheid heeft het platteland gedoemd tot veel grooter achterlijkheid, dan in de natuurlijke ontwikkeling der dingen gelegen was! — En het zal u zonder meer duidelijk zijn, dat de plattelandsbevolking slechts op ééne wijze reageeren kon, op het overmachtige leed haar telkens weer aangedaan: in doffe berusting opnieuw beginnen. Want de opstand, de wilde opstand, biedt geenerlei kans op succes.

De boerenbewegingen aan het eind der Middeleeuwen, het begin van den nieuwen tijd, kunnen het bewijzen. Eerst als buiten den boer om zich onze stedenstaat heeft gevormd, als rust en veiligheid is teruggekeerd, kan Poot van zijn idylle zingen... en ook dan is die idylle nog verre van de waarachtige waarheid: opera-scènerie, die een tweederangsleven verheerlijkt met geleende poëtische leugens. In die algemeene minderwaardigheid, die al zoo oud was en die nog zoo lang zou nawerken, van *den* boer vergeleken met *den* stedeling of met *den* jonker, ligt de verklaring, waarom zich tegenover het troostelooze verhaal van dood en verwoesting geen lichtzijde stellen laat. De boer ondergaat zuiver passief het hem *opgelegde* oorlogslot. Wij moeten ons plaatsen buiten den kring der passieven, te midden van de politiek-levenden: soldaten en burgers, oorlogvoerders en oorlogmakers — om naast de ontelbaar velen, wier persoonlijk lot van geen bijzondere beteekenis was, hoe triest dan ook, die sterke menschen te ontdekken, die het beste tot uiting brachten wat in ons leeft: durf, toewijding en zelfopoffering.

N. B. TENHAEFF.

HENRIK HOOFT DANIELSZ. 1)

23 Juni 1716—31 Augustus 1794

Dr. ALBERTA J. PORTENGEN.

In de collectie van den Heer Onnes van Nijenrode komt een aantal platen voor, die betrekking hebben op Hendrik Hooft Danielsz, oud-burgemeester van Amsterdam, die in 1794 op de lustplaats Valkenheining te Loenersloot stierf. 2) Wanneer men deze platen beschouwt, zou men denken, dat hij een der grootste mannen van ons land is geweest, en toch is zijn naam thans al bijna geheel vergeten. Zou dat uitsluitend aan de ondankbaarheid van het nageslacht liggen? Waarschijnlijk is deze niet de eenige oorzaak, maar dankte hij zijn verheerlijking voor een groot deel aan den geest van den tijd, die nog al spoedig tevreden was. Wel was het een eigenaardige tijd, waarin hij leefde. Hij werd geboren in 1716, kort na den Spaanschen Successie-oorlog, waarin de Republiek te veel van haar krachten gevergd had. Met den zeventiende-eeuwschen bloei was het gedaan; er volgde een tijd van algemeene verslapping. Groote handelsondernemingen werden niet meer op touw gezet; men leefde royaal van het geld, dat in de vorige eeuw verdiend was, of trachtte door speculatie (men denke slechts aan de beruchte tulpenzwendel) zijn kapitaal te vergrooten. Nu er geen krachtige leidende staatslieden meer waren, zooals in de vorige eeuw Oldenbarneveldt en Frederik Hendrik, Jan de Witt en Willem III, kwamen de fouten van onze staatsinrichting duidelijk aan het licht en er was niemand om daar verbetering in

1) Wat de familiebetrekking met den beroemden dichter Pieter Cornelisz. Hooft betreft, Henrik Hooft Danielsz. stamt rechtstreeks af van diens oom Willem Pietersz. Hooft; deze was n.l. een broer van 's dichters vader. Mr. Daniel Hooft, Henriks vader, was gehuwd met Sophia Maria Reael.

2) Deze platen hebben meerendeels betrekking op Hooft's dood.

te brengen. In het eerste deel der eeuw schikte het nog, doch toen we ook in den Oostenrijkschen Successie-oorlog gewikkeld werden en de Franschen zelfs Staats-Vlaanderen bezetten, ontstond er zulk een ontsteltenis, dat men weer steun zocht bij het Oranjehuis en Willem IV tot Stadhouder enz. uitriep. Gelukkig liep de oorlog spoedig ten einde, doch de verwachtingen, die men van hem had, werden teleurgesteld. Hij wist geen einde te maken aan de steeds groeiende ontevredenheid, die onder zijn zoon Willem V zoozeer toenam, dat deze in 1785 Den Haag zelfs moest verlaten en zich naar het Loo en later naar Nijmegen terugtrok: een belangrijke overwinning van de Patriotten op de Prinsgezinden. Tot de Patriotten behoorde ook Henrik Hooft, die sinds 1769 Burgemeester van Amsterdam was. Een uitbarsting van den strijd volgde in 1787, toen Prinses Wilhelmina, doortastender dan haar man, zich naar Den Haag wilde begeven en bij Goejanverwellesluis werd tegengehouden. Haar broeder, koning Frederik Willem II van Pruisen, zond nu een leger om deze belediging te wreken en de Patriotten moesten wijken. Dat lot viel ook Burgemeester Hooft te beurt, „de Schrik der snoode aristocraten, de Geessel van 't Geweld, de Lust der maatschappij, de Man, die niets misdeed bij de Amstelstad of Staaten . . .”, zooals het in een bijschrift bij zijn portret heet. Die Patriotten, die niet reeds uit zichzelf gevluht waren, moesten afstand doen van hun ambten en zoo legde Hooft „den eersten van Wintermaand” 1787 zijn burgemeestersambt neer en trok zich terug naar Valkenheining te Loenersloot. Daar werd hij echter niet vergeten door Amsterdam's burgerij, wanneer tenminste de vele poëten haar gedachten naar waarheid vertolken. Bij de herdenking van zijn geboortedag kreeg Hooft steeds bewijzen van hun gehechtheid in den vorm van gedichten, in den trant van het hier volgende:

„De Algoedheid, Burgervader Hooft!
 Zij eeuwig voor die gunst gelooft,
 Dat ze U nog wil bij 't Leven spaaren.
 Zij rekke uw verdren Levenstijd
 En brenge U haast, de Dwang ten spijt,
 In luister weer terug, tot vreugd der Amstellaaren.”

Amsterdam, 23 Juni 1791.

Vooral zijn 76ste verjaardag werd zeer gevierd en gaf aanleiding tot 't maken van verscheiden dergelijke gedichten. De daarin uitgesproken wensch zou echter niet meer in vervulling komen: zelfs zou Hooft de overwinning der Patriotten niet beleven, want den 31sten Augustus 1794 is hij „in den ouderdom van 78 jaren, 2 maanden en 8 dagen overleden” „op de Hofsteede Valkenheyning bij Loender-sloot”. Ook deze gebeurtenis bracht heel wat pennen in beweging; aan grafschriften en lijkgedichten geen gebrek.

„Moest dan de wreède Dood! dien Koning der verschrikking,
 Ons weer ontroeren, door een onverwagte slag!
 Om ons te ontrukken, 't beeld van vrijheid, zielsverkwikking,
 O Bittren tijding! aller akelijkste Dag!
 Moest Dierbre Vader Hooft, der Burgren lust en leeven!
 Ons Eer men denken kon, helaas dan nu begeeven.”

lezen we op de bekendmaking van zijn overlijden. En Joh. de Bruine zegt in zijn „Dichtgedachten bij het Graf van Amstels Braven Burgervader enz.”:

„Gij, die de deugd waardeert van Witten, Barnevelden,
 Capellens, Washingtons, Kosciuskoos — andre helden,
 Toeft bij dit stil verblijf,de leste stulp van Hooft;
 Plaatst dáár, zo vaak gij kunt, uw kinders en uw neven;
 Zegt hun, schoon 't lot des tijds hem staatlijke eere ontrooft,
 Zegt hun: dat Hooft ontsliep, zo braaf, als hij mogt leven.
 Mogt leven!... neen; zegt vrij: reeds leeft, in gloriestand,
 Bejuicht van Serafs in een dankbaar Vaderland”.

Ook vele anderen bezongen deze treurige gebeurtenis; verder werd er 't hier afgebeelde medaillon vervaardigd, dat de begravenis in de kerk voorstelt, welk medaillon als pas diende, „om in al de societijten en clubs der Keezen vrije toegang te hebben”. Aan de achterzijde ervan staat:

„Dit Tafereeltjen, Batavieren,
 Herinnere u, uw Vader Hooft,
 Die, door het sterflot u ontroofd
 Bij zijnen God mag zegevieren
 Op alles, wat zijn vijand was —
 Elk draage dit, gelijk een pas,
 Om 't aan de braave Vrijheidszoonen
 Ten Blijk van broederschap te toonen.”

en er onder:

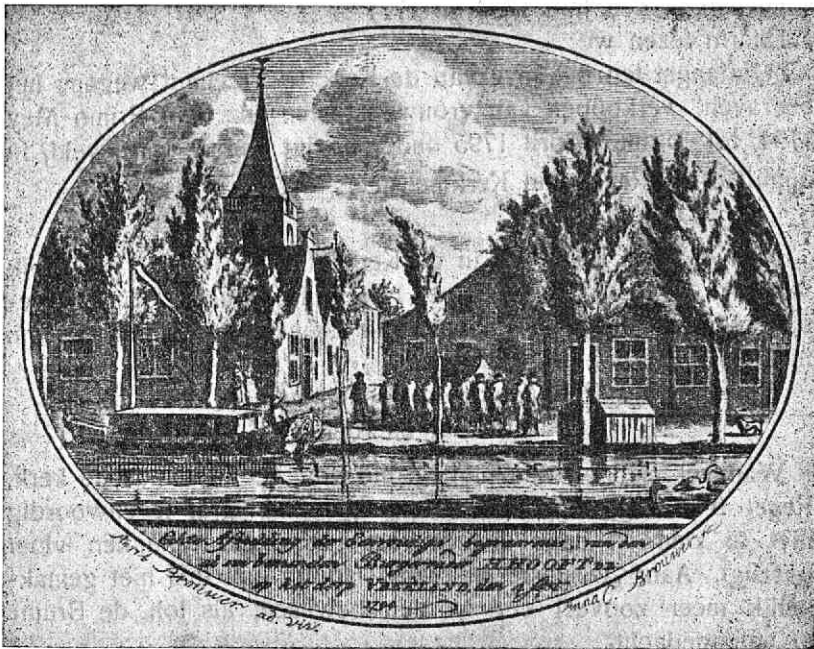
„Zijn sterflijk overschot wordt wel der aarde toebetrouwd,
 Maar zijne nagedachtenis blijft eeuwig onder ons leven.”

Behalve een paar exemplaren hiervan komt er onder de genoemde papieren ook een teekening van voor, met een bijschrift, waarop het Grabschrift vermeld staat, uitgezocht door dominé Gibon ¹⁾, n.l. Jesaia XIV vs. 14—23. Ook lezen we daar de verklaring, waarom deze Amsterdamsche burgervader te Vreeland in grooten eenvoud werd begraven, en dat zelfs, zooals in het grafboek vermeld staat, des morgens om half vijf, een ongewoon uur voor een begrafenis:

„De Heer Hooft heeft een eigen Graf te Amsterdam, dog men heeft hem uit vrees voor combustie daar niet na toe durven voeren; toen heeft Hooft van Vreeland een Graf aangeboden.” Hieraan is nog toegevoegd: „deze maakt Guillotines ²⁾ en vermaakt zig met daar poppetjes door te onthoofden, gekleed als Prins Willem V.”

Hoe eenvoudig de begrafenis te Vreeland was, kan men op de afbeelding hiernevens zien. Er onder staat:

„Echte afbeelding der Eenvoudige begraavenis, van den alom

¹⁾ Ds. Petrus Gibbon was predikant te Vreeland van 1774 tot 1804.

²⁾ Men bedenke, dat de Fransche revolutie reeds eenige jaren woedde.

beminden Burgervader H. Hooft Dz. op het dorp Vreëland, den 4 sept. 1794“.

Adri^s Brouwer.

Anna C. Brouwer. 1)

en daaronder het volgende vers:

„Dus heeft de Teekenpen eens waarden Nederlanders,
 en het graveerstift van een vaderlandsche maagd,
 Uit Hartlijke Achtting, een begraavenis vereeuwigd,
 Waar 't stille Vreëland roem op draagt —
 T is Amstelaar! uw Hooft, uw trouwste Burgervader,
 Bataver! 't is een steun van uwen vrijen Staat,
 Die u ontrukkt is; treur! maar wil met een bedenken,
 dat door de graven heen den weg ten Hemel gaat!“
 van Ollefen.

Om na 'te gaan, of dat graf nog in de kerk van Vreeland te vinden zou zijn, raadpleegde ik het „Grafboek van Vreeland, aangelegt in den Jare 1739 en 1771“.

Daarin lezen we:

„Ontfangst ten behoeve van de Kerk te Vreeland wegens het begraven, verkoopen van vrouwenstoelen enz. van Primo Mey 1794 tot Ultimo April 1795 onder opzigt van A. Barneveld, in qualiteit als Regeerend Kerkmeester“.

„den 4 Sept: Begraven in de Kerk alhier R. 9 N. 17 het Lijk van den WelEd. Achtb. Heer H^k Hooft Danielsz., oud burgemeester der stad Amsterdam, van Loenersloot, 's morgens om half vijf.

Komt voor Kerkerecht en openen van de deur *f* 3. „
 Kleed Baar en roef 1.10

Wanneer men op den plattegrond van de Vreelandsche kerk, Regel 9 No. 17 opzoekt, ziet men, dat het graf tegenwoordig niet te zien is, daar er een vast getimmerde planken vloer overligt. Aan „De leste stulp van Hooft“ kan dus niet gemakkelijk meer zooveel eer worden bewezen, als Joh. de Bruine er aan toedacht.

1) Namen van teekenaar en graveur.

No.

Regel 1

1	2	3
K	K	K

2

No.

1	2	3
K	K	K

Regel 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K
4	D		K	D					K	D	
5	D							D	D		
6						D					K
7										K	K
8	D									K	K

9

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
K	K	K	D	K			K			K	D				D				D	K	K

10

K	K	K	K	K		K	D									K	K	K	K	K	K
---	---	---	---	---	--	---	---	--	--	--	--	--	--	--	--	---	---	---	---	---	---

Ingang op 't koor.

Regel 1

1	2	3		4	5	
				K	K	
1	2	3	4	5	6	
			K	K		
1	2	3	4	5	6	7
4	K					D
5						

PLATTEGROND VAN DE KERK TE VREELAND
UIT HET JAAR 1739.

(K = kerk, D = diaconie.)

Ordonnantie op het stuk van de Dienstboden.

Mijne Heeren van de Geregte der Stad Weesp vernomen hebbende, dat van tyd tot tyd veel ongeregeltheeden in het huuren en Verhuuren van Dienstboden worden gepleegt, zo hebben haar Ed: Achtbaaren daar in willende voorzien, na het voorbeeld van andere Steede dezer Provincie, hier op gemaakt de navolgende Ordonnantie en Reglement.

Art. 1.

Alle Knegts, Kameniers, Meyden, Minnemoers of anderen, zig Verhuurt hebbende ('t zij een Godspenning gegeven zy of niet) om in hun Dienst te komen tegens de ordinaire Verhuustijd, namentlyk op den eersten May of eerste November, zullen gehouden zyn den zesden dag na den eerste May of eerste November respective in hun Dienst of Huur te komen, (ten ware, er wettige reedenen van belet zijn) op verbeurte van een vierde Jaars van hun bedongen Huur of Loon.

En ten opzigten van de Dienstboden, die buyten tyds gehuurt worden, zullen dezelve gehouden zyn in hun Dienst te komen, ten tijde by de Verhuuring bepaalt, op poene als boven is gemelt; desgelyks zullen de Bakers gehouden zyn, in hun Dienst te komen op de tyd, tegens dewelke zij zijn aangenomen, op een boete van Zes Guldens.

2.

En by aldien de voornoemde Dienstboden weygerig zyn in hun Dienst te komen, of daar in gekomen zynde, denzelve voor den tijd verlaten, of buyten wettige reedenen daar uyt weg loopen, zullen dezelve niet alleen verbeuren een vierendeel Jaars van hun bedongen Loon of Huur, maar ook (desgere-

quireert) hun verbonden tijd getrouwelyk moeten uytdienen, waar toe dezelve door den Officier dezer Stad op de klagten van de Heeren, Meesters of Vrouwen zullen worden geconstringeert, die zodanige onwillige en ongehoorzame Dienstboden door de Dienaars van de Justitie ten hunnen kosten zal laten halen, en in hun Dienst laten brengen; en in gevalle dezelve Dienstboden zig vervolgens voor de tweede reys uyt hun Dienst begaven of weg liepen, zullen dezelve agt dagen te water en te brood werden gezet.

3.

De Dienstboden zullen gehouden zijn drie Maanden voor het eyndigen of uytgaan van hun Dienst of Huur, dat is drie Maanden voor den eersten May of November, hun Heeren, Meesters of Vrouwen te waarschouwen, als zy van meening zyn te verhuizen, en by nalatigheyt van dien, zullen zy gehouden zyn (indien de Heeren, Meesters of Vrouwen zulks begeeren) nog een vierendeel Jaars boven den verbonden tyd in den Dienst of Huur te blijven, tot dezelve prys en op de vorige conditien.

4.

Niemant zal eenige Dienstboden uyt hun Dienst of Huur mogen ironen, op wat praetext zulks ook zoude mogen weezen: gelyk mede niemant willens en wetens zal vermogen in zyn Dienst of Huys te neemen zodanige Dienstbode, die by een ander Verhuurt is, en niet in zyn Dienst is gekomen, of daar ingekomen zijnde, buyten tijds daar uyt weder is weg gelooopen, zonder consent en toestemming van den Heer, Meester of Vrouw, uyt wiens Dienst dezelve is weg gelooopen of weg gebleeven, alles op een boete van Hondert Guldens.

5.

Alle Heeren, Meesters of Vrouwen vermogen hunne Dienstboden binnen tyds de Huur op te zeggen, en aanstonds te doen vertrekken, mits dezelve betalende het Loon van het vierendeel Jaars, waar in de Dienstboden zyn getreden, zonder gehouden te zyn aan de Dienstboden of andere daar van eenige reedenen te geven; en zullen de Dienstboden, zonder eenig

geraas of geweld daar tegen te maken, aanstonds moeten vertrekken; en ingevale van kwaadaardigheyt of onwilligheyt zal het de Heeren, Meesters of Vrouwen gepermitteert zijn, zodanige Dienstboden door 's Heeren Dienaars ten Huyze te doen uytleyden.

6.

Alle Heeren, Meesters of Vrouwen zullen de Dienstboden, die hun tyd uytgedient hebben, moeten lalen gaan den derden dag na het eyndigen van hunne Dienst of Huur.

7.

Ook zullen voortaan alle Knegts, werkende in Fabricquen of Traficquen, die bij de week worden aangenomen of gehuurt, zonder onderscheyt gehouden zijn, als dezelve van Heeren, Meesters of Vrouwen willen veranderen, dezelve veertien dagen te vooren te waarschouwen, op verbeurte van 25 Guldens.

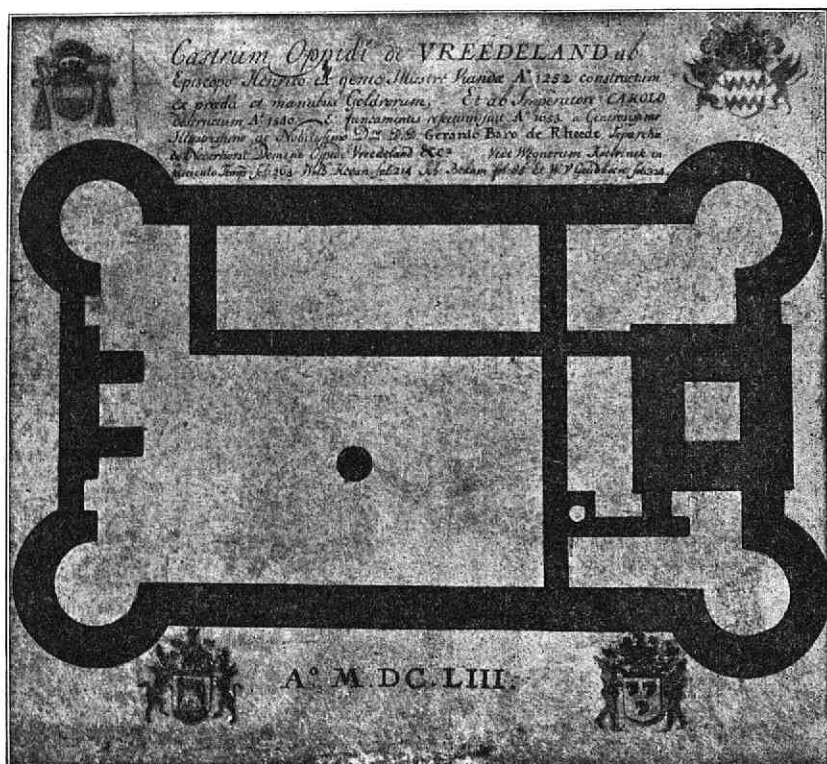
8.

Alle pecunieële Boeten, in deeze Ordonnantie vervat, zullen geapplicceert werden, voor de eene helft ten behoeven van de Heer Officier, en de andere helft ten behoeve van het Arme Weeshuys dezer Stad.

Aldus gedaan, gearresteert en gewillekeurt by Myne Heeren, de Schout, Burgemeesteren en Scheepenen der Steede Weesp, op het Stadhuys den 14 January 1766 presentibus ut in registro.

In Kennisse van my Secretaris,
M. VAN MARKEN.

Medegedeeld door L. A. H. Houtman, Rhenen.

Een Platte Grond van het Kasteel Vreeland.

In het Archief van het Slot te Zuilen bevindt zich een waterverfteekening op perkament, voorstellende de platte grond van het voormalige kasteel Vreeland.

Deze teekening, groot 26 × 30 cM., draagt het jaartal MDCLIII, anno 1653; zij is dus vervaardigd 124 jaren nadat het Kasteel op last van Keizer Karel den Vijfde is afgebroken.

Het opschrift luidt:

Castrum Oppidi de Vreeland ab Episcopo Henrico ex gen. Illustro Viandae Ao. 1252 constructum, ex praeda et

manubiis. Geldrorum. Et ab Imperatore Carolo destructum Ao. 1540 e fundamentis reffectum fuit Ao. 1653 a Generosissimo Illustrissimo ac Nobilissimo Dmo D. D. Gerardo Baro de Rheede, Toparcha de Nederhorst, Domino Oppidi Vreeland etca, Vide Wignorum Roelvinck in fasciculo Temp. fol. 263, Wilh. Hedam fol 214, Joh. Bekam fol. 85 et W. V. Goudhoeve fol. 324.

woordelijk dus:

Het Kasteel van de Stad Vreeland, in het jaar 1252 gebouwd door Bisschop Hendrik uit het doorluchtig geslacht van Vianden, uit den buit en de schattingen op de Gelderschen (behaald) en afgebroken in het jaar 1540 door Keizer Karel, werd op zijne grondvesten hersteld door den hooggeboren, zeer doorluchten en weledelen Heer Gerard Baron van Rheede, Ambachtsheer van Nederhorst, Heer der Stad Vreeland, enz. Zie W. Roelvinck pag. 263, W. Heda pag. 214, I. Beka pag. 85 en W. V. Goudhoeve pag. 324.

De vier aan de hoeken van dezen platten grond ter versiering aangebrachte wapens der geslachten van Lockhorst, van Rheede, en van Tuyll, alsmede dat van de heerlijkheid Vreeland stellen het genealogisch verband voor, dat in die dagen tusschen Vreeland 1) en het geslacht van Tuyll heeft bestaan, hetwelk zich op de volgende wijze had ontwikkeld.

De heerlijkheid van Zuilen (en Westbroek) werd in het jaar 1617 aangekocht door Adam van Lockhorst, wiens erfdochter Anna Elizabeth huwde met Gerard van Rheede van Nederhorst, die in 1631 met de hooge heerlijkheid van Vreeland was beleend.

Het eenig kind van dit echtpaar, evenals hare moeder Anna Elizabeth geheeten, bracht door haar huwelijk met Hendrik Jacob van Tuyll van Serooskerken in 1665 de heerlijkheid van Vreeland en die van Zuilen over in het geslacht van Tuyll.

Het bovenstaande geeft een historische verklaring van de

1) De naam Vreeland werd door Bisschop Hendrik van Vianden oorspronkelijk aan het Kasteel gegeven, maar omvatte spoedig daarna ook de woningen, die in den omtrek daarvan gebouwd werden en waaraan reeds in 1265 stedelijke rechten werden toegekend.

Nog in het jaar 1637 wordt in een leenbrief van Prins Frederik Hendrik de hooge Heerlijkheid van de Stad Vreeland vermeld. In de ordonnantie der Staten van Holland anno 1674, waarbij Vreeland aan den Heer Hendrik Jacob van Tuyll van Serooskerken wordt toegekend, is echter alleen nog sprake van „de Heerlijkheid“.

aanwezigheid van vele zeventiende eeuwsche documenten betreffende Vreeland en Nederhorst in het archief van het Slot te Zuilen.

De door Keizer Karel den Vijfde gelaste slooping van het Kasteel is vermoedelijk niet verder geschied dan tot op de waterlijn van de Oude Vecht, die de muren omspoelde; nog heden ten dage zijn bij zeer laag water de steenen grondslagen der hoeken te bespeuren.

Zooals bekend, zijn de steenen van de afbraak gebruikt tot opbouwning van het Slot Vredenburg te Utrecht, hetwelk op zijne beurt op het laatst der vorige eeuw is afgebroken, terwijl dezelfde steenen thans wederom worden gebruikt bij den wederopbouw van de Sypestein bij Loosdrecht.

De tegenwoordige ruïne op de plaats waar weleer het Slot Vreeland stond, is het overblijfsel van een gebouw door den toenmaligen Heer gesticht, om door het bezit van een erkende ridderhofstad zitting te kunnen nemen in de Ridderschap van Utrecht.

Het is vermoedelijk de platte grond van den aanleg dezer stichting, die op deze afbeelding wordt voorgesteld, waarvan de omtrek overeenkomt met de gravure van de grondslagen van dit huis „die rondom in dubbele graften leggen“, welke thans gedempt zijn, voorkomende in „Lud. Smits' Schatkamer der Nederlandsche Oudheden“: het is een langwerpig vierkant plein met een rondeel op iederen hoek, omtrent 4 voet hoog uit het water“.

Aan het slot van deze bijdrage gekomen, neem ik de gelegenheid te baat om mijn groote erkentelijkheid te betuigen voor de hooggewaardeerde hulpvaardigheid, ondervonden van de zijde van den Heer F. L. S. F. baron van Tuyl van Serooskerken, ambachtsheer van Zuilen, waardoor het mogelijk werd, een meer algemeene bekendheid te geven aan het bestaan van dit voor oudheidkenners van de Vechtstreek zoo belangrijke document, waarvan hierboven eene verkleinde afbeelding is weergegeven.

Vreeland,
Augustus 1918.

DR. J. A. P.

De Veensaters.

Er is hier geen sprake van oude boschgoden met bokspooten, die de veenen tot hun verblijf hadden gekozen, maar heel prozaïsch worden hiermede bedoeld de burenen van Westbroek, Tienhoven, Maarssen en Breukelen, die in de 15e en 16e eeuw, wellicht onder Stichtsche bescherming, wederrechtelijk in de veenen van de Graven van Holland turf kwamen delven en die naar het Sticht voerden. Elk poëtisch of mythologisch tintje is dus buitengesloten.

In het N.O. gedeelte van Gooiland „leyt eenen wech, gehieten wackerswech, van daer men paelt goylant tot vpten vuysboom, ende van den vuysboom tot zoestschapell, van zoestschapell tot vpter hofstede gelegen tusschen goyer bosch ende den Vosbergen, welcke hofstede der Abdisse van Elten toe te behoren plach, ende van dier hofstede tot brueckelueenwart streckende, oistwairt weder vpgaende totter hofstede Inder loesdrecht, die een genoemt pieter dircxzoen toebehoort, bynnen welcken palen die voirseyde wiltuang gelegen is.” Aldus werd door Brunync van Busschuysen, bewaarder van de charters en registers van Holland, Zeeland en Friesland de ligging beschreven van de veenen genaamd „de Wildvang”. Hij had die beschrijving ontleend aan een „oudt papieren ceduylkin”, dat hij in de registerkamer van Holland gevonden had en haalde dit o.a. aan als bewijs, dat „die veenen, die geheeten zijn den wiltuang heell gelegen zijn bynnen den heerlicheyt van goylant ende van nairdingerlant, welcke heerlicheyt ouer lange Jairen toebehoort hebben ende noch huyden sdaechs toebehorende zyn der graefflicheyt van hollant“.

Het kostte den Graven van Holland heel wat moeite om hun eigendom te beschermen tegen de hebzuchtigheid en roofzucht van de veensaters, die zich noch aan vertoogen noch aan bedreigingen stoorden. Er werd lustig turf gegraven en weggevoerd, alsof er geen Graven van Holland bestonden.

Zoo gebeurde het, dat Philips van Bourgondië op 1 Aug. 1449 aan zijn eersten deurwaarder bevel gaf om terstond te vertrekken naar Westbroek, Tienhoven, Maarseven en Breukelerveen, om daar aan de burenen in hunne kerspelkerken, of waar zij anders te vinden zouden zijn, namens den hertog te doen weten, dat zij voortaan het turfgraven in de grafelijke veenen

moesten staken en de arbeiders van den hertog ongestoord hun werk laten verrichten. Verder moest hij hun aanzeggen, dat zij de schade, die zij op onrechtmatige wijze hadden veroorzaakt, moesten vergoeden, anders zou de hertog strenge maatregelen nemen om zijn vaderlijk erfdeel tegen de roovers te beschermen. Mocht het onmogelijk zijn om de bureu bijeen te krijgen, dan moest het bevelschrift aan de pastoors van de kerspelen getoond worden, opdat zij er copie van nemen konden en het aan de bureu mededeelen.

Verder moest de deurwaarder verslag van zijne bemoeiingen uitbrengen aan den stadhouder en den Raad van Holland, Zeeland en Friesland.

Het verslag van den deurwaarder Jan van den Cruyce, komt voor in het Privilegieboekje van Stad en Lande van Gooiland. Aangezien het voor de geschiedenis van de Vechtstreek belangrijk is, neem ik het in zijn geheel op.

An hoge ende moegende heeren, myn heeren van den Raide myns genaden heeren shertogen van bourgoegne, gestelt ten saicke zynre genaden landen van hollant, zeelant ende vrieslant houdende lnden haige.

Jan van den cruyce, deurwaarder vander camer vanden Raide In hollant.

Eere, dienst ende waïrdicheyt myt alre onderdanicheyt!

Hooge ende moegende heeren!

V gelieve te weten, dat Ic vuyt machte van zekere opene mandemente myns voirseyde genadichs heeren, Andie marge vanden welcken dese myne relatie gehecht is, getogen byn Indie loesdrecht anden schout ende sommige vanden gerechte aldair, an hemluyden begerende bystandt van twee off drie goede mannen om myt my te trecken in sticht tot brueckell, tot maerssen ende tot westbroeck, om aldair te toonen tvoirseyde mandement myns genadichs heeren ende te volcomen t Inhouden van dien. Daer die zelve vander loesdrecht my op antwoirden, dat zy myt my nyemant zeynden en dorsten Indie sticht om te staen als tugen, want zy sorchden, datmense doot slaen mochten. Maer gauen my mede een knechken myt eenen pairde. Dit angesien, moegende heeren, ende dat die veensaters by my alleen quaet te vergaderen geweest souden hebben, want sy veer van

een sitten, ende oick enige, die Ic sprack, seyden, dat Ic trecken soude Indie stat, wantet dien meest anclaff, Soe ben Ic gereden tot *brueckell* anden cureyt an hem begerende, dat hy woude horen mynen last ende copie van mynen mandement nemen, ende dat hyt voert den bueren ende veensaters condigen soude vp dat zy dair by In ghienen meerder schade en quamen. Dair hy vp antwoirde: Als dat hem noch den bueren die zaicke nyet an en ghinge, Maer datmen gaen zoude andie ecclesie ende burgeren van vtrecht ende woude ghien copie houden. Voert zoe bin Ic getogen tot *meerssen* anden cureyt hem tonende myne brieven, Die welcke seyde: „doet mitten brieven wat ghy wilt, Ic en will ghien brieven ontfangen dan van mynen heere van Vtrecht“. Voert, moegende heeren! zoe bin Ic getogen bynnen der stadt van Vtrecht tot sint Jacobs anden cureyt aldair, want die van *westbrouck* aldair ter kerke hoeren ende hebben den selven myne brieven getoent ende myne boetscappe gedaen, dair zy vp antwoirden, dat zy ghiene copie nemen noch condigen wouden, Maer dat Ic gaen soude lnden dom anden heeren ende thoonen dair myne brieven wantet die meest anginck ende well meer dan den bueren. Ende want negien van dezen cureyten copie en hebben willen nemen omme die te condigen, Soe heb Ic aen elcke van deze kerspelkercken die copie vanden brieuen zelve gespyckert, op datze een ygelick zien ende lesen mochte.

Ende dat dit aldus by my geschiet Is, moegende heeren! certifiere Ic v wairachtich wesende.

Oirconde myn zegell hier op gedruet opten XVII^{ea} In Augusto Int lair XIII^{ic} negen ende veertich.

Jan van den Cruyce had dus weinig succès met zijn zending; niet alleen dat men niets met hem te maken wilde hebben, maar de bedreigingen hadden niet de minste uitwerking: ook in den vervolge stoorde men zich niet aan het exploit.

In 1471 werd eindelijk een overeenkomst betreffende de veenen gesloten tusschen den Graaf van Holland en den Bisschop van Utrecht, maar ook na dien tijd hebben de Graven veel last gehad van de veensaters, die op hun beurt ieder oogenblik door eigen en vijandelijk krijgsvolk werden beroofd en uitgeschud.

De torenklokken in de Vechtstreek.

Naar aanleiding van mijn artikel in het jaarboekje 1916, was de Heer Mr. A. Loosjes te Amsterdam, de bekende schrijver van de „Torenmuziek in de Nederlanden”, zoo vriendelijk mij nog de volgende bijzonderheden omtrent het klokkenspel te Weesp mede te deelen:

Het carillon is samengesteld uit 29 klokken, waarvan er 24 gegoten zijn door P. Hemony in 1671.

1 door Geert van Wou in 1506,

1 door Jan Moor in 1562,

1 door Claes Noorden en Jan Albertus de Grave in 1711.

1 door Henricus Petit in 1805 en

1 door John Taylor & Co. in 1913.

De klok van 1805 is in zooverre eene merkwaardigheid, omdat in dien tijd zeldzaam weinig klokken gegoten zijn.

De klok van Geert van Wou doet tevens dienst als slagbel voor 't heel-uur, de grootste van Hemony voor 't half-uur.

Zeer waarschijnlijk zijn de 24 klokken van Hemony in 1671 bestemd geweest voor den waagtoren te Alkmaar. De onderhandelingen tusschen Hemony en Alkmaar waren reeds zeer ver gevorderd, toen zij afsprongen op den eisch van Hemony, om uit den lantaarn van den toren enkele stijlen te breken.

De notulen van den Kerkeraad der Herv. Gemeente te Loenen vermelden, dat de Franschen in 1672 het lood van het kerkdak en de klokken uit den toren aldaar gestolen hebben. De kerkmeesters waren den 26 December 1672 te Utrecht om naar de torenklokken te zoeken. Naar alle waarschijnlijkheid zijn zij

daarin geslaagd en hebben zij de klokken, hoewel zeer gehavend of wellicht gebroken, weer terug gekregen.

Op den 2den Maart 1676 nam Pieter Hemony, „clockgieter tot Amsterdam” aan om een klok te gieten van de specie der oude klokken. Den 5den Juli d. a. v. hingen er 2 nieuwe klokken in den toren, ¹⁾ waarvan een gegoten van de specie van een kartouw. Een van die twee nieuwe klokken moet dus in 1726 vervangen zijn door een klok van Jan Albert de Grave. ²⁾

Baambrugge, Sept. 1918.

J. G. TH. GREVENSTUK:

1) Vgl. J. W. Vcrburgt: Kerkelijke en Plaatselijke Gesch. van Loenen en Nieuwersluis en L. J. van der Heijden: het Kerspel Loenersloot.

2) Vgl. mijn artikel in ons jaarboekje 1916.

De roef in de Maarsse schuit, circa 1780.
Uit den provincialen atlas van het Rijks-Archief te Utrecht.

Uit het archief van Nyenrode.

DE TREKSCHUIT.

Ordre ende Reglement Opgesteld by Anna Pergens, Vrouwe van Nyenrode, Breukelen etc. ende Geapprobeert ¹⁾ by ²⁾ Haar Ed: Mog: de Heeren Staten 's Lands van Utrecht, waar na de Schippers varende van Breukelen op Amsterdam en vice versa sikh ten aansien van hare Vrachttonen als andersints sullen hebben te reguleren.

1) goedgekeurd 2) door

I.

Eerstelyk sullen deselve Schippers Beurt houden gelyk van ouds, en alle dagen des voornoens ¹⁾ een Schuyt moeten doen varen van Breukelen op Amsterdam, op hare gewonelyke uren, soodanig datse soowel des Winters als des Somers voor 't Boomslyuten ²⁾ tot Amsterdam binnen komen, latende de Saterdaghavonts en Sondaghavonts beurten, soo als het van ouds is geweest.

II.

Sullen de Schippers geobligeert ³⁾ zijn hare Schuyten altijd dicht te houden, en van alle noodzakelykheyt, soo tot verhoedinge van ongeluk, als tot goed gerief der Passagiers, behoorlyk voorsien, ende de gemelte Passagiers nooyt in eeniger wijze kwalijk bejegenen, hetzy door haer selve noch door hare Knechts, agers of imand anders met kiffelijke en onbeleefde woorden of andersints.

III.

De Schippers sullen een igelyk sonder onderscheyd dienen om een redelyk loon of vracht, invoegen sy van elk Passagier sullen ontfangen van Breukelen op Amsterdam en vice versa 4 stuyvers, en in de Roef 6 stuyvers, behalven Tol en Passagegeld, en de Kinderen onder 10 jaren halve vracht, uytgesondert suygende Kinderen, die niets betalen sullen.

IIII.

Imand het zijn veel of weynige Personen, sigh willende bedienen van de Roef tot haar alleenig gebruyk, sullen daar voor moeten betalen vijftig stuyvers boven Tol en Passagegeld.

V.

Soo imand een Schuyt afhuurt van Breukelen op Amsterdam met Personen het zy veel of weynig, sal daar voor betalen boven Tol en Passagegeld vijf Gulden en vijf stuyvers, ende voor een afgehuurde Schuyt met Huysraad of andere Goederen

1) in den voormiddag 2) het water of de haven met een boom afsluiten
3) verplicht

boven Tol en Passagie-geld ses Gulden vijftien stuyvers, mits dat de Schippers en haar Volk mede sullen helpen laden en lossen, en in manieren voorsz. afgehuurt zijnde, sal soodanigen Schipper nergens mogen aanleggen om andere Vrachten van personen, goederen of boodschappen in- of aan te nemen, maar dat alles laten voor den Beurzman, doch soo den Huurder van de Schuyt op eenige plaatsen begeerde aan te leggen, sal hy sulks mogen doen: sonder nochtans voor de Vrachten 't zy met personen of goederen minder of meerder geld te vorderen of te nemen, op poene ¹⁾ van t' elken reys contrarie doende te verbeuren de Boete in 't laatste Articul gestatueert. ²⁾

VI.

Datse geen Vracht van Breukelen op Utrecht sullen mogen aannemen, maar die laten aan die op Utrecht vaarende Schippers, 't en zy dat van deselve geen Schuyt by de hand ware, om de luyden behoorlijk te gerieven.

VII.

Van ider Brief van Breukelen op Amsterdam sullen de Schippers genieten 2 stuyvers, mitsse ten Huyse daerse behoort te bestellen, en van Amsterdam op Breukelen eene stuyver, doch des Winters met de Wagen rijdende en de Brief t'huys brengende des Winters eene stuyver meer, dus 's Winters in Amsterdam drie stuyvers.

VIII.

Voor een heele of halve vierendeels mand Appelen of Peeren van Breukelen op Amsterdam sal tot Vracht betaalt worden een stuyver soo van de Schuyt word gehaalt, doch die bestellende sullen daar voor genieten dubbelt geld, en voor groter manden dan vierendeel sal naar advenant ³⁾ van desselfs grootte betaalt worden, en voorts van een ton Stijfsel van 400 pond 6 stuyvers, een Smalton ⁴⁾ 3 stuyvers, een vat Azijn of Edick 3 stuyvers, een ton Haring of Vis 3 stuyvers, een Oxhooft Wijn 6 stuyvers, een schip-pond ⁵⁾ Kaas 6 stuyvers, een vieren-

1) straf 2) vastgesteld

3) verhouding 4) kleine ton 5) 300 Amsterdamsche ponden

deel Boter 3 stuyvers, een schip-pond Hennip 6 stuyvers, 100 pond Staal, Ijser, Loot of Koper een stuyver, 100 Noordsche of Maatdelen ¹⁾ 50 stuyvers, 100 Lasdelen 35 stuyvers, 100 lange Spardelen 50 stuyvers, voor een Os 20 stuyvers, een Varken 3 stuyvers, een Schaep 2 stuyvers, Eyken Hout de waardye van f 100 4 gulden, minder en meerder naar advenant.

IX.

Voor een sakje of pakje Geld van f 50 tot 100 Gulden sal betaalt worden drie stuyvers, van 50 en minder twee stuyvers, doch voor een Brief met Geld maar het ordinaris ²⁾ briefport.

X.

Boven de 100 tot 200 Gulden vier stuyvers, en boven de 200 Gulden van ider hondert Gulden noch eene stuyver acht penn. meer.

XI.

Voor een Pakje of Mantje onder 5 pond swaar, sal betaalt worden voor Vracht en bestellen in de Stad twee stuyvers gelijk van een Brief, van 5 pond en daar boven doch niet groter en zwaarder als dat in eene hand of onder den arm gedragen kan worden 3 stuyvers, en van Amsterdam op Breukelen 2 stuyvers als mede 2 stuyvers, dat onderweegs opgegeven word.

XII.

Voor een ordinaris Kist, Koffer, Pakmand of Mars met Goederen sal voor Vracht op Amsterdam betaalt worden vier stuyvers, en natte klederen daar in zijnde acht stuyvers, doch boven ordinaris grootte in plaats van 4 zes stuyvers, en in plaats van 8, twaalf stuyvers mits van de Schuyt afgehaalt wordende, wordende ten dien aansien van de kleermanden die van Amsterdam aan de Breukelsche Wasschers en weerom gesonden worden, geordonneert ³⁾ sigh volgens dit Articul te gedragen, op poene als Articul 18.

1) delen = planken 2) gewone 3) verordend

XIII.

Des Winters bij besloten water sullen de schippers voor Wagen-vracht genieten van ider Persoon op Amsterdam en van daar weerom in de Back voorwaarts rijdende 22 stuyvers, achterwaarts in de Back 18 stuyvers, en voor in achter den Voerman 14 stuyvers, boven Tol en Passage-geld, en voor Packen, Kisten, Koffers, Manden en anders dubbeld geld van de Somer-vrachten.

XIII.

Alle goederen aan de Schippers, der selver Wijven, Knechts of andere der selver Bedienden overgegeven, sullense getrouwelijk voor de respectieve voorsz. loonen moeten bestellen daarse behoren, en iets verwaarlosende het zij door haar Knechts of andersints, het selve vergoeden en de Eygenars schadeloos houden, sy sullen ook de Brieven, daar aan somtijds heel veel gelegen is met de uytterste sorgvuldigheyt bewaren, bestellen en doen bestellen, doch soo gesegt word, dat de Brieven van soo groote aangelegenheyt zijn, dubbeld geld, sullende de Schippers voor haar Volk instaan, dewelke nochtans van wan-orde of devoir ¹⁾ overtuygt wordende in een boete van drie gulden, ten behoeve als Art: ult ²⁾: vervallen sullen zyn, by de Basen te verschieten en van haarluyder loon of huur te korten.

X V.

Aan de Schippers-gilt tot Amsterdam sullen se geen occasie ³⁾ geven van klachten, maar hen gedragen volgens derselver Ordonnantie.

XVI.

Ende om des te beter ongelucken en schade voor te komen, soo sullen de Schippers noch hare Knechts nooyt beschoncken of hoog by den dranck mogen afvaren, maar den Opsichter sal gehouden zijn in sulken gevalle een ander in sijn plaats te nemen sonder eenig wederseggen.

XVII.

Dat de Schipper den Opsichter by den Ambachtsheer, of

1) plicht 2) het laatste 3) aanleiding

Vrouw aangesteld of noch aan te stellen geen hinder of belet sullen doen, om syn bedieninge getrouwelyk na te komen, maar hem met behoorlyk respect bejegenen, En hem voor ider reys, wanneer sy afvaren een stuyver geven voor syn Salaris, of andersints voor een geheel, half of vierendeel Jaars accorderen.

XVIII.

Eyndelyk by aldien de Schippers de voorsz. Pointen of eer van deselve komen te overtreden, soo sullen sy telken reys van contraventie ¹⁾ datelyk vervallen zijn in een boete van ses Caroli Guldens, ²⁾ een derde part ten behoeve van den Schout van Breukelen, een derde part voor den Aanbrenger, en een derde part voor den armen van Breukelen, welke boete sal moeten werden betaalt voor en al eer sy weer afvaren, en by weygeringe van dien aan de Ketting gesloten, of ook door den Schout paratelyk ³⁾ daar voor als voor 's Heeren Accijs en Ongelden ⁴⁾ geëxecuteert ⁵⁾ worden.

Aldus dese opgesteld ende Gearresteert ⁶⁾ by Anna Pergens als in Capité ⁷⁾ vermeldt op den 1. November 1721 en by Haar Ed: Mog: de Heeren Staten 's Lands van Utrecht geapprobeert op den 23 December 1721. Wordende de Schippers gelast sijn naar den innehouden van dien te reguleren, op verbeurte van de boeten daar in geëxpresseert, ⁸⁾ of andere swaarder poenen naar Exigentie ⁹⁾ van Zaken in conformiteyt ¹⁰⁾ der Ordonnantien van den Lande.

Gepubliceerd op den 19 January 1722.

T' Utrecht, Gedrukt by Jacob van Poolsum, Stads Drukker, tegen over 't Stadhuys, 1722.

EENE AANSTELLING TOT SCHIPPERSCHE.

Wij Anna Pergens Vrouwe Douariere van Nijenrode Breuckelen etc. doen kondt, alsoo door overlijden van Hendrik Jansz. Bakker een Schippers plaats op het veer van onsen Dorpe ende

1) overtreding 2) Carolus gulden = naam van een gulden, geslagen door Karel den Stoute 3) in 't oog vallend 4) belasting 5) gerecht
6) gesloten 7) in het hoofd 8) uitgedrukt 9) vereischte
10) overeenkomstig

Ambagts Heerlykheijd van Breuckelen op de Stadt Amsterdam was vacant geworden, Dat wij uijt bijzondere gunst en genegenheit, tot dienste van t gemeen ende een yder int bysonder, wederom aengesteld hebben als wij aenstellen ende committeren 1) bij desen tot Schippersche op het voorschreeve veer Geertruyd Kelfkens, huysvrouw van Bastiaen van Odyck, op de Ordre, Instructie ende Reglemente op het voorsz. veer gemaekt ende bij de Ed: mo: Heeren Staten 's Lants van Utregt op den 10^{en} April 1678 geapprobeert, waer van hier nevens copia 2) aen haer werd geleverd, die sij gehouden sal sijn preciselijk na te komen, observeren, onderhouden, en te doen onderhouden bij die geene die sij tot haer dienst off hulpe op het voorsz. veer soude mogen gebruyken op de peene ofte boeten die in het selve Reglement sijn gestatueert sonder eenigh wederseggen, ende dat sij tot een jaerlycke Recognitie off erkentnisse van dese onse gunst aan ons of onse ordre sal betalen twaelf silvere ducatons jaerlyks ende alle Jaer op den eersten may off ten langsten binnen een maend daer na, waer van het eerste Jaer sal verschenen sijn op den eersten may des toekomenden Jaers seventien hondert en negen. Dit alles tot onser wederroeping toe, die ons 't allen tijden vrij sal staen te doen. In kennisse der waarheijd hebben wij deese ondertekent ende met den hier onder uythangenden zegele doen bevestigen. Op den Sloote Nyenrode den eersten may des Jaers seventien hondert en acht.

(w. g.) Anna Pergens

Douar. van J. Ortt Vrouwe van Nyenrode
en Breuckelen.

EEN PROCLAMATIE VAN ANNA PERGENS.

Wy Anna Pergens Vrouwe van Nyenrode Breukelen etc. berigt zijnde, dat in vilipendentie 3) van haar ED: Mog: Ordonnantien geëmaneert 4) Over het Schoolhouden te Platten Lande, zig in Onse Ambachts: heerlijkhijd van Breukelen, alwaar een goed en wel gereguleert School is gestabileert 5) en zelfs bij haar ED: Mog: mijn Heeren de Staaten geapprobeert, verbodene bijscholen Onder Pretext 6) van Oeffeningen Opdoen, En wel

1) aanstellen 2) afschrift

3) verachting 4) voortgekomen 5) gevestigd 6) voorwendsel

van Soodanige Onderwijzers die niet alleen geen Character veel min bequaamheijd hebben Iets Goeds te Leeren, maar die zelfs Grootelijks van Nooden hebben in een Christelijk Leeven En goede zeeden Onderwezen te worden, Derhalven daarvan Niet als Pernitieuse 1) Dwalingen tot Ergernis van Leer en Leeven kunnen voortkomen, van Welk Laatste men Onlangs Reets een Exempel in Breukelen gesien heeft, dat zelfs Den gepretendeerden 2) Meester met de Jongens bij Seecker Vergaderinge zijn Werk heeft gemaakt, vande goede Luyden met Sneeuwballen te gooyen en andere Onbetamelijkheden, Die geen jongens passen veel min Imand die meent in Staat Te zijn aan andere Jets Goets te Leeren, Waaromme wij in Kracht van Voorgemelte Haar ED Mog Ordonnantien mits Deesen alle Winkel en Verbodene Schoolen mitsgaders alle Conventiculen 3) wel Expresselijk Verbieden met die Comminatie, 4) Dat, in Cas 5) van Contrar 6) De Overtreders van Haar ED: Mog: goede Ordonnantien aan den Procureur Generaal zullen Worden aangebragt, ende rigouresuslyk 7) daartegen Worden geprocedeert 8)

En terwijl Voorts Ondervonden Word, dat ten aansien van 't Vieren en Onderhouden van de Zondagen en andere gebode Vierdagen 9) meenigvuldige Insolentien, 10) moettwillige ende kwade bedrijven geoeffent Worden, bij kwaadaardige menschen Ende de roekeloose Jeugd, die met spelen en Knickeren op De gemeene en andere plaatzen de Kerktyjd Onder rasen en tieren doorbrengen, Zoo gebieden Wij in cragte van Haar ED: Mog: Ordonnantien dien aangaande geëmaneert, ende bij Verbeurte van de boeten daar in gestatueert 11), dat niemant van Onse Opgesetenen zig des zal Onderwinden Veel min gedurende Den Godtsdienst eenige Herbergen, Tabakshuijzen ofte andere Tavernen 12) frequeteren, 13) dat alle Neeringsluijden haare winkels zullen moeten geslooten houden, en geene Handwerkers Nog Daghuurders zullen mogen Werken, dat Ook geenerhande Waaren zullen ten toon gestelt off Langs de Straaten geveijlt Nog Omgeroepen mogen Worden op al zulke dagen, gelijk Meede men

1) verderfelijk

2) zoogenaamd 3) gezelschap 4) bijvoeging 5) geval

6) tegenstrijdigheid 7) streng 8) gehandeld 9) feestdagen

10) onbeschaamdheden

11) vastgesteld 12) kroegen 13) bezoeken

niet zal mogen Kaatsen, Kolven, met Dobbelsteenen off Caarten Speelen, zelfs niet op Fenigerhande Instrumenten, Veel min danssen off andere Ongeoorlooffde Wulpsheijdt pleegen, ter Contrarie ¹⁾ zullen de Ouders, Meesters En Vrouwen haare Kinderen en Dienstbooden beletten, op de Voorz^e dagen Langs de Straten te Loopen, rinkelrooijen, ²⁾ Speelen, Roepen, Zweeren en Vloecken off andersints den Heijligen Naam Gods Ydelijk te Gebruijken, maar elk De Zijne zal te Kerke senden, off te hujs met Godtvrugtige Oeffeningen beesig houden, en Voorts de Jeugd Waarschouwen zoo Weijnig Op Heylige als de Nieuwjaarsdagen Onder de Predicatie te schieten, en de Werkdagen meede zig Seedig dragen, Geen Glasen in de Kerk off Elders ingooijen, niemant Schelden off Overlast doen, Veel min Deuren, Luijffels, nog Jets diergelyks Schenden, off dat de Contraventeurs, ³⁾ als Straadschenders en Perturbateurs ⁴⁾ van de gemeene scult anderen ten Exempel Volgens de Wetten van den Lande zullen Werden Vervolgt, zullende de Ouders voor haare Kinderen, en de Meesters en Vrouwen voor haare Dienstbooden moeten Jnstaan, gedragende Ons deesen aangaande aan Haar ED Mog Ordonnantien en Placcaten Mitsgaders de Correctien, ⁵⁾ boeten en straffen daar bij Vermeldt, belastende Onsen Schout, Schepenen en andere Officieren, bij Haar ED: Mog: daar toe geauthoriseert, ⁶⁾ de Contraventeurs te beboeten.

Gedaan op den 25^e Januarij 1732.

Anna Pergens
 Douariere Joh. Ortt van Nyenrode
 en Breuckelen.

1) integendeel 2) straatruoer maken 3) overtreders
 4) rustverstoorders 5) tuchtigingen 6) gemachtigd

INHOUD.

I. Naamlijst van het bestuur, de leden, donateurs en begunstigers van het Genootschap blz.	v
II. In Memoriam „	IX
III. Jaarverslag van den Secretaris „	X
IV. Bibliotheek „	XIII
V. Verslag van den Penningmeester „	XIV

1. Het Huis te Nigtevecht, door Mr. Dr. S. MULLER Fz. „	1
2. Het Stichtsche platteland in oorlogstijd (1481—1483), door Dr. N. B. TENHAEFF. „	6
3. Hendrik Hooft Danielsz, door Dr. ALBERTA J. PORTENGEN. „	33
4. Ordonnantie op het stuk van de Dienstboden, te Weesp. „	40
5. Een plattegrond van het Kasteel Vreeland, door Dr. J. A. PORTENGEN. „	43
6. De Veensaters, door J. G. TH. GREVENSTUK . . „	46
7. De torenklokken in de Vechtstreek, door J. G. TH. GREVENSTUK (aanvulling) „	49
8. Uit het archief van Nyenrode, door Ds. J. W. VERBURGT:	
a. De trekschuit. „	51
b. Eene aanstelling tot schippersche . . . „	56
c. Eene proclamatie van Anna Pergens . . „	57
